

בינ"ו עמ"י עש"ו

קונטרס

מגיד דבריו ליעקב

תניינא

שיחות מוסר על סדר פרשיות השבוע

כולל

דברי חיזוק והתעוררות
בענייני עבודת ה'

נסדר ונערך משיחות מוסר
שנאמרו במקהלות על ידי
הגאון הגדול

רבי יעקב חיים סופר שליט"א
ראש ישיבת 'כף החיים'

בצירוף חידו"ת על הפרשה

פרשת פנחס

ירושלים עיה"ק תובכ"א
תש"פ לפ"ק

שיחות מוסר אלו הנדפסים כאן בס"ד, נסדרו ונערכו מתוך קלטות של שיחות מוסר שנמסרו בשנת תשמ"ו בירושלים ת"ו. ואם שגיתי, איתי תלין משוגתי. ובקשתינו שטוחה לפני המעיינים הי"ו, כי כל שגגה וטעות יתלו בחסרון דעת העורך, ואנא יעמידוני על טעותי.

בסוף החוברת מצורף מאמרים על פרשת השבוע, ממאמרי רבינו שליט"א על התורה כת"י, אשר רובם רואים אור לראשונה כאן בס"ד.

ניתן להצטרף לרשימת התפוצה

במייל: 8542164@gmail.com

ניתן להשיג את החוברות

בנקודות המכירה

של י. בלוי בבתי הכנסת

©

כל הזכויות שמורות

אין לצלם להעתיק לשכפל וכל כיו"ב,

בלא רשות מפורשת בכתב מהמחבר

הערות והארות תיקונים יתקבלו בשמחה,

ובעז"ה יתוקנו במהדורה הבאה

להערות והארות

ניתן לפנות בשעות בין הסדרים

לפלאפון מספר 0548-542-164

פרשת פנחס

מפתח העניינים

ימי בין המצרים מסוגלים לקרבת ה' / עבדות ימי בין המצרים - האבלות על החורבן / כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה / הציפיה לגאולה כדי שיתקדש שם שמים על ידינו / אלהיהם של אלה שונא זימה / ההשתדלות להנצל מפגעי הרחוב / הלב של האדם הוא מקום המקדש / הסיבות שבגללם חרבו בתי מקדשנו

מפתח חידושי תורה

- א. בענין ונאספת אל עמוך האמור במשה רבינו ע"ה..... יח
ב. בענין ושעיר אחד לחטאת..... יח
ג. בענין השופך דמם של רשעים..... יט
ד. בענין פטירת אהרן..... כב
ה. בענין משפחת האזני..... כב
ו. בענין אם הערב רב מתו כולם במדבר ולא נכנסו לארץ ישראל..... כה
ז. בענין כפרת קרבן התמיד..... כט
ח. עוד בענין כפרת התמיד..... לד
ט. בענין קריאת שמע תמורת קרבן התמיד..... לז

הלימוד בחוברת זו מוקדש לעילוי נשמות

מסעודה בת חסיבה	אליהו מאיר בן סימי	יפה בת עליה
שמעון בן עליה	יוסף בן אסתר	פיבי בת חסיבה
מסעוד בן אסתר	סימי בת חנה	מרגלית בת סימי
יצחק שלום בן צ'לחה חנה	שולמית בת כחילה רחל	יעקב בן עליה
תנצב"ה		

ימי בין המצרים מסוגלים לקרבת ה'

בעזרת ה' יתברך נראה להתבונן ולעיין בעניני הפרשה, פרשת פינחס, ובענינא דיומא.

לדאבונו אנחנו נמצאים שוב בתקופה זו שכידוע ממעטים בה בשמחה, תקופת בין המצרים. הכתוב אומר (איכה א, ג) 'כל רודפיה השיגוה בין המצרים', ופשטו של דבר, שתמיד רודפיו של כלל ישראל ידעו שזה הזמן שניתן לפגוע בישראל, והרבה צרות התרחשו לכלל ישראל בתקופה הזו של בין המצרים.

אך קבלה בידינו מגדולי עולם, שהגם שתקופה זו היא תקופה קשה וזמן של צער לכלל ישראל, מכל מקום יש בזמן הזה בחינה נוספת, בחינה טובה. וכך מביאים בספרים (עבודת ישראל אבות פרק ב' וספר פרי צדיק פרשת מטות אות י' ושם לר"ח מנ"א אות ב') בשם הבעל שם טוב ותלמידו המגיד הגדול זיע"א, שזמן זה יש בו סגולה להתקרב להקב"ה, ואסמכוה אקרא "כל רודפיה השיגוה בין המצרים", רודפיה היינו רודפי י-ה, הקב"ה.

משל למה הדבר דומה? - אדם שהיה רוצה להתקבל לראיון ופגישה אצל המלך, כדי לבקש ממנו עזרה במשהו. האם הוא יכול לבוא, לדפוק בשערי הארמון ולבקש פגישה? ודאי שלא. הוא צריך להגיש בקשה כבר חודשים ארוכים קודם לכן לפקיד הזוטר, והפקיד הזה שולח אותו לפקיד אחר, וכשהוא בא אל האחר אומרים לו 'הוא לא נמצא, נסע להשתלמות בחוצה לארץ.. תבוא עוד חודשיים'. וכשהוא מגיע אחרי חודשיים, הוא שולח אותו למישהו שלישי, וכך הוא נדחה מאחד לאחד כמו שנהוג גם היום, עד שלאחר עמל ויגיעה רבה קובעים לו תאריך לבוא אל המלך, ואומרים לו, בעוד חצי שנה תבוא אל המלך ותהיה לך אתו פגישה של חמש דקות.

זה הוא בנוהג שבעולם, כאשר המלך יושב בביתו, בארמונו ובטרקלינו. אבל אם המלך יוצא מביתו וגולה ממקומו ועובר מעיר לעיר, אז אתה פטור מכל התהליך הזה. אתה יכול לחכות למלך היכן שהוא עובר, ואז לנצל את שעת הכושר ולגשת אליו ולומר לו, 'אדוני המלך, אני אחד מהאזרחים שלך, עבד נאמן לך, ויש לי דבר לדבר אתך'.

אמר הבעל שם טוב, כך הוא גם במלכותא דרקיעא שהיא כעין מלכותא דארעא (ברכות נח.). כל השנה אדם שרוצה להכנס אל מלך מלכי המלכים, אומרים לו, בוא ונבדוק אם אתה ראוי, אולי אתה צריך לשוב בתשובה ולתקן כמה חטאים לפני זה וכיוצא בזה. אבל עכשיו בתקופה הזו של בין המצרים, אזי 'כל רודפיה השיגוה בין המצרים', עכשיו שכינתא בגלותא, המלך גולה ממקומו ואפשר לגשת אליו בקלות. אתה יכול לגשת אליו בלי תנאים מוקדמים, ומיד לדבר אתו ולבקש. אלו בקשות? - כמובן אלו הבקשות על רוחניות, שהם העיקר אצלנו.

על כן, צריך לדעת לנצל את הימים האלו ולא לתת לתקופה הזו לחלוף ולעבור בלי לרצות ובלי לבקש ולשאוף להתקרב לה'.

עבודת ימי בין המצרים - האכלות על החורבן

כמובן, יש בימים האלו גם את העבודה המיוחדת הפרטית והמסויימת לתקופה הזו, שהיא האבל והצער על חורבן בית מקדשנו. מובא בשם רבינו האריז"ל (שער הכוונות דף פ"ט ע"ג) שאם בכל השנה כולה יש את 'תיקון חצות' שנוהגים לומר בלילה, הרי שעכשיו בבין המצרים יש לומר את התיקון חצות גם ביום. וכתוב (פרע"ח כוונות ת"ב ובין המצרים) דבר נורא, שיהיה האדם בוכה באמירת התיקון חצות כמו חצי שעה או יותר.

איך אפשר לשבת ולבכות חצי שעה כל יום ויום? הרי אנחנו גם אם עושים תיקון חצות אומרים את זה בכמה רגעים. מדוע זה כך? - כיון שאין אנחנו מבינים את גודל ההפסד ואת גודל החורבן שהיה לנו. בעלי המוסר המשילו את זה, כמו שאם חלילה וחס קורה איזה אסון, שאם צעירה נפטרה בדמי ימיה רח"ל, והשאירה כמה בנים קטנים יתומים. וכי הילד הקטן הזה שנשאר, מבין את גודל הצער וההפסד? לא. אם תאבד לו גולת משחק, אז הוא יבכה ויצטער ככל כפלים ממה שהוא בוכה עכשיו שאמא שלו נפטרה. כולם בוכים ובוכים, והוא איננו מבין על מה המהומה. מה ההסבר בזה? - כי אין לו דעת. הוא לא מבין את גודל האסון ואת גודל הכאב. רק לכשיגדל, אולי יבין.

גם אנחנו כך. אומרים לנו לשבת ולבכות על חורבן בית המקדש, ואנחנו לא מבינים את גודל הכאב. אחד אומר, 'ברוך ה' יש לי בית, ויש לי אכילה ושתייה, אז הכל טוב!' על צערו של משיח אתם רוצים שאצטער? - מה אכפת לי ממנו, העיקר שאני לא אצטער. אין לאדם דעת לתפוס את גודל החורבן ואת גודל האסון.

אם כן, מה יעשה אדם כדי שיוכל להבין את גודל החורבן? - יוסיף דעת. ילמד, יתבונן ויראה כמה נורא הוא החורבן למצבנו הרוחני, וכמה קשה המצב הזה שכלל ישראל מפוזר ומשוקץ בין האומות.

על הפסוק (איכה א, יא) 'הייתי זוללה', אמרו רבותינו באיכה רבה (פ"א לט) שהיתה עיר אחת שהיו בה שני גויות, ששונאות זו את זו שנאה עצומה. היו כל הזמן מתקוטטות, רבות אחת עם השנייה, ומקללות אחת את חברתה. כך היה במשך תקופה ארוכה, עד שהשכנים החליטו שזה לא מתאים שכך כל הזמן יריבו, ונכנסו ביניהם להשכין שלום, ואכן לבסוף עלתה בידם ועשו שלום בין השכנות. מאחר והשלימו ביניהם, הגיעה אחת השכנות אל השנייה כדי לבקש סליחה על כל מה שהיה ביניהם. אמרה לה חברתה, תשמעי, כל מה שעשית נגדי, כל מה שקללת אותי וצעקת עלי וביזית אותי, אני סולחת לך, חוץ מדבר אחד.

פעם אחת בשעת הויכוח קראת לי 'יהודיה', ועל הגידוף הזה זה אני לא אסלח לך לעולם ועד.

זהו 'הייתי זוללה', נהיינו 'זולים' בעיניהם. כלל ישראל, שהם בני הגבירה, מתייחסים אליהם עכשיו האומות כאילו הם בני השפחה. אנחנו רואים הלא איך שהדרדרנו ברוחניות שלנו, כמו שרואה כל אחד ברחובה של עיר. צריך שיהיה אכפת לנו מהמצב שלנו כאומה, ולא שיהיה כל אחד מסתכל על עצמו ודואג רק לעצמו ואומר 'אצלי הכל בסדר ולא חסר לי דבר'.

בדור שלפנים זה לא היה כך. היה ניכר איך שהיתה אכפתיות בין איש לרעהו, ואיך שכל אחד היה חושב ועוזר לשני. אולם היום כל אחד מכונס בתוך ביתו ודואג רק לעצמו. כל אחד צריך לעורר את עצמו להיות מיצר בצערן של ישראל, אשר הצרות מתגברות עליו חדשות לבקרים, הן ברוחניות והן בגשמיות.

שמעתי שלפני שלשים וארבעים שנה היו מתקבצים ובאים כל אנשי המלאכה אל בתי הכנסיות בחצי היום, ויושבים יחד ועושים תיקון חצות בבכיה ובתחנונים. גם היום נשארו שרידים כאלו, אבל בעבר זה היה כך בכל בית כנסת. גם אם בלילה קשה לעשות עכשיו תיקון חצות, שכן השלטונות בלבלו את השעות וחצות יוצא בערך ברבע לאחת בלילה, אבל לכל הפחות ביום על האדם להשמיע אנחה וצעקה לפני הקדוש ברוך הוא על הגלות.

הגאון האדר"ת זצ"ל, רבה של ירושלים, כשהיתה מגיעה התקופה הזאת, בין המצרים ותשעה באב, היה עומד בבכיות ובתחנונים, בבכי מקירות לב ונפש לפני השי"ת, על הגלות ועל צער השכינה וישראל (ככתוב בספרו נפש דוד דף מ"ב). גם אם אנחנו אבדנו את התחושות האלו, וגם אם אנחנו לא יכולים לעשות את זה חצי שעה, וגם אם קשה לומר תיקון חצות בכל יום, מכל מקום לכל הפחות שאדם ישב וידבר עם ה' יתברך, רבונו של עולם תראה עד היכן הגענו, עד מתי עוזך בשבי ותפארתך ביד צר. עד מתי נראה את מקום המקדש, המקום המקודש ביותר בבריאה, כשהוא מוקף בטומאת עבודה זרה שלהם ובתי קברות.

אדם הולך לכותל המערבי כשהוא כולו מחייך ושמח. וזה נכון, ברוך ה' שיש לנו את הכותל המערבי, אבל תתבונן איפה הם שאר הכתלים? לא מעניין אותך הכותל הדרומי?!

א. ראיתי להמוכח הירושלמי הגה"צ רבי יצחק פרחי ז"ל בספרו מתוק מדבש (טוב ירושלים דף ק"ט) שכותב שבאים להתפלל בכותל המערבי "וגמירי שאין תפילתם חוזרת ריקם", ע"ש. ובזה מפרשים מאמרים ז"ל במדרש (ויקרא רבה (ל"ב ס"ב) ורש"י בברכות (ח' ב') "אזניים לכותל", שהכוונה לכותל המערבי, שם יש את השראת השכינה והאזנים כרויות, ושם תפילתו של אדם נשמעת. אדם שמגיע ומתפלל שם בעומקא דלבא, ודאי שתפילתו עושה פרי לטובה.

הכותל המזרחי?! אנחנו לא רוצים את הכותל המערבי לבדו אלא את כל הכתלים יחד, את בית המקדש.

צריך לתת את הדעת על הדברים האלו, כי אם אדם לא יקח את עצמו לידיים ויתבונן בזה תחלוף התקופה הזו במהירות בלי שפעל בה מאומה, ולא היא. יש עבודה מיוחדת לזמן הזה, ואסור להחמיץ אותה.

כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה

יידע כל אחד נאמנה, שמי שמנצל את התקופה הזו כמו שצריך לעבודת ה' המיוחדת לזמן הזה, והוא מיצר בצערן של ישראל, הוא משתתף בצערן של משיח ובוכה על צער השכינה, יש לו ביטוח טוב להשאר כאן. למה? - שהרי כך אמרו בגמרא (תענית ל:), **כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה**, זוכה ורואה בנחמתה. התקופה שתהיה לפני ביאת הגואל, תהיה תקופה נוראה, כמו שמבואר בספר דניאל וכמו שאמרו בגמרא (סנהדרין צ"ח ב:). ולכן אמרו רבותינו חכמי התלמוד (שם) 'ייתי ולא אחמיניה', וישארו רק אחד מעיר ושנים ממשפחה. וכולם רוצים להשאר לזכות לגאולה, ומה יעשו? - יש לנו את ההבטחה הזאת. אדם שישב ויצטער על צער השכינה, ולא משפה ולחוץ אלא באמת יהיה כואב לו על חורבן בית המקדש, על חורבן ירושלים שהיא העיר כלילת יופי שהיתה כולה קדושה ומשפיעה קדושה על האדם, כמו שרמוז בשם העיר 'ירושלים', 'ראה שלימה', ועכשיו שועלים הלכו בה², כשאדם יחמץ לבו בקרבו על זה ויצטער על זה באמת ובתמים, מובטח לו שהוא יישאר לדור אחרון ויזכה לראות את ירושלים בשמחתה.

ב. יש ספר 'תקנות ירושלים', ששם רואים כמה מעלה היתה בעיר הזאת. רק לפני מאה ומאתים שנה, עוד היתה ירושלים עיר עם מעלה עצומה ונשגבה של קדושה, צניעות וחסידות. אבל היום לדאבונו הכל נפרץ, הן בעניני צניעות והן בחילולי שבתות רחמנא לצלן.

בספר ההוא יש תקנות בעניני צניעות שתקנו גדולי רבני ירושלים, בעל הפרי חדש, המהר"ש אלגאזי וחבריהם. ופעם אחת הם ראו שמידת הדין מתוחה על אנשי ירושלים, עמדו ואמרו, הלא כלל גדול בדינו שלא חשיד קודשא בריך הוא דעביד דינא בלא דינא (ברכות ה:), אין דבר רע היוורד מן השמים סתם, ואם יש מידת הדין, בהכרח שצריך למשמש ולשפשף לחפש ולמצוא על מה ולמה באה מידת הדין.

ישבו ועשו תקנות לאנשי ירושלים, ורוב ככל התקנות הם בנושאי הצניעות. כגון, שלא תלך אשה לקנות לחם במאפיה. מדוע? - כדי שלא יהיה תערובת אנשים ונשים. אם אתה רעב, תלך בעצמך ותקנה לחם. ואם אתה לא יכול לצאת, אז תשב בתענית יום אחד, לא נורא. אבל שהאשה תלך לשוק ויווצר שם תערובת של אנשים ונשים? - לא תהיה כזאת.

ואם ישאל השואל, והלא ראינו איך שאבותינו היו יושבים ומתאבלים על ירושלים בלי הפוגה, וכמה תיקוני חצות היו עושים בבכיות ובדמעות עד שהיו משתטחים בפישוט ידים ורגלים ובוכים ומייללים עד שהיה הקול נשמע למרחוק וכל מי שהיה שומע היה מזדעזע, ועם כל זה הלכו לבית עולמם. למה הם לא זכו לביטוח הזה, שמי שמתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה?

אך הנה לנו מה שכתב הרדב"ז, רבי דוד בן זמרא. כך הוא כותב בתשובה (אלף סט), על הענין הזה של הגאולה: **שאלת ממני ידיד נפשי**, לא כתוב כאן מי הוא השואל, אבל כנראה שהיה מקרוביו ומאוהביו של הרדב"ז, על זמן התחיה מתי תהיה תחית המתים. מי"ג עיקרים שכל יהודי מאמין בהם, שבעת שיעלה רצון לפני הקב"ה, הוא יחיה את כל המתים שמתו מאז אדם הראשון ועד הדור האחרון. ועל זה הוא שאל את הרדב"ז מתי יהיה הזמן הזה, **לפי שקבלת מאבותיך** השואל כותב שהוא קיבל מאבותיו, שהוא סמוך **לאלף השביעי עם הכנסת שבת עולם שכולו מנוחה**, וקשה לך אם כן הצדיקים וחסידי עליון אשר מתו על קדושת שמו בגלות, כל אלו שהצטערו על צערן של ישראל, צערו של משיח וצער השכינה, לא יראו בטובתן של ישראל ולא ישמחו בשמחתן.

כך מתפלא השואל. ומשיב לו הרדב"ז: **תשובה**, כל ימי הייתי מצטער על דבר זה, תדע לך שמה שאתה שואל גם לי זה הפריע, וגם אותי זה הטריד וציער אותי כל חיי. מה באמת

עוד תקנה יש שם, שלא תשב אשה ותדבר עם חברתה מחלון לחלון. בירושלים העתיקה היו הרחובות צרים, ולפעמים היתה יושבת אשה בחלון זה וחברתה בחלון אחר כנגדה, והם מדברות זה עם זה. תקנו רבני ירושלים, שלא יהיה כדבר הזה. אם את רוצה לדבר? - תפגשו בבית ותדברו. אבל לדבר באופן שישמע הקול אצל מי שהולך שם ברחוב? אסור באיסור מוחלט.

עוד תקנה תקנו, שכל מי שלא נשא אשה מגיל עשרים ועד גיל ששים, ולא יינשא בתוך תקופה מסויימת - כמה חודשים כמו שקצבו אז, חייב לעזוב את ירושלים. מדוע? - מפני שירושלים לא סובלת עבריינים. אשר 'עיני ולבי שם כל הימים', זהו הפלטרין של מלך, וההנהגה שם צריכה להיות בקדושה ובטהרה. אם אתה לא רוצה, לך ותגור מחוץ לירושלים. אולי במוצא, בבית זית או באבו גוש...

וכך יש שם עוד תקנות כהנה וכהנה. וזה דבר שקורע את הלב, לראות איך היתה נראית ירושלים לפני דור אחד או שנים. היום לדאבוננו אנחנו רואים מה שקורה.

ג. הוא היה מגדולי עמודי ההוראה בדורו של מרן הבית יוסף, לפני כארבע מאות שנה ויותר. הוא היה רב במצרים במשך ארבעים שנה, שבהם השיב תשובות לאלפים, ויש בידינו קרוב לארבעת אלפים תשובות שלו. כשעזב הרדב"ז את מצרים והגיע לצפת, מרן הבית יוסף הושיב אותו בבית דינו ונתן לו לחתום לפניו. מדוע? - כי הרדב"ז היה מופלג ממנו בזקנה. ולכן כיבד אותו תמיד לחתום לפניו.

עם כל אלו שהצטערו בצערן של ישראל וכל אלו שמסרו נפש על קדושת שמו יתברך, וכי לא יראו בטובתן של ישראל? עד שראיתי בדברי הריטב"א ז"ל בשם רבותיו נוחי נפש, הריטב"א שהיה מגדולי רבותינו הראשונים ותלמידו של הרשב"א, כותב את זה בסוף חידושיו למסכת תענית (דף ל:) וגם בחידושיו למסכת ראש השנה (דף טז:) בשם רבותיו גדולי עולם, הרשב"א והרמב"ן שקבלו איש מפי איש מפי אליהו כידוע, שיש שתי תחיות. האחת פרטית לצדיקים שמתו בגלות, ומי הוא בגדר צדיק? כותב הרדב"ז במקום אחר (סימן תתל"ט), כי אלו הם אותם אלו שהצטערו על צער השכינה ועל צערן של ישראל, והיא סמוכה לביאת המשיח. התחיה הפרטית הזאת שמיועדת לאותם אלו שהצטערו בצערן של משיח תהיה סמוכה לביאת המשיח, ויזכו לכל ימות המשיח בגוף ונפש ויראו בטובתן של ישראל, הם יראו איך שיעמוד מלך המשיח ויחזיר את העטרה לישנה, יעמיד הדת על תלה ויראו בבנין הבית, וישמחו בשמחתן חלף עבודתן. בגלל שהם הצטערו כל ימיהם בצער הקב"ה ובצערן של משיח, מידה כנגד מידה לא בטלה ועתה הם יזכו לראות בנחמתה של ירושלים ובטובתן של ישראל.

זו התחיה הראשונה, ולאחריה, האחת כללית. והיא סמוכה להכנסת שבת כאשר קבלתי והיא נקראת עולם התחיה עולם תחית המתים עולם הבא, ועליה נאמר (דניאל יב, ב) ורבים מישני אדמת עפר יקיצו וכו'. ושוב ראיתי, אומר הרדב"ז, שדבר זה מוסכם ששתי תחיות יש, על התחיה הראשונה נאמר בנבואת זכריה בן ברכיהו 'עוד ישבו זקנים וזקנות בשערי ירושלים', שערי ירושלים דווקא, היינו אלו שהצטערו על ירושלים, וילפינן בגזירה שווה כתיב הכא 'וילכו על משענותם', ובאלישע שהחיה את המת כתיב 'משענת' וילפינן משענת ממשענת, מה התם תחיית המתים אף הכא תחיית המתים. כמו שאצל אלישע המדובר על המשענת שנתן אותה לנער כדי שילך ויחיה איתה את הבן של השונמית, אף כאן, מה שכתוב כאן בזכריה 'על משענותם' הכוונה היא בתחיית המתים. ומדקאמר קרא עוד ישבו זקנים וזקנות וכו' מרוב ימים משמע שעל התחיה הראשונה הוא מדבר דאילו על האחרונה אין שם לא זקנה ולא רוב ימים כי מיד יכנס השבת שהוא מנוחה לחי העולמים ועולם שכולו שבת, ואחרי זה תהיה התחיה האחרת, שהיא התחיה הכללית.

ומדגיש הרדב"ז: וזכור תמיד ענין זה, כי היא נחמה גדולה לסובלי צרות הגלות ועול השעבוד, כי עדיין תראה עיניהם ציון נוה שאנן וארמון על משפטו ועבודת הקדש על מתכונתה, במהרה בימינו אמן.

מדברי הרדב"ז אנו למדים על גודל השכר של אלו שבאמת מתאבלים ומצטערים על צער השעבוד ועל קושי הגלות, על חורבן בית המקדש ועל הגלות השחורה, שלא הניחה לנו מדה טובה.

הצפייה לגאולה כדי שיתקדש שם שמים על ידינו

הרמב"ם כותב בשני מקומות (הלכות תשובה פ"ט ה"ח והלכות מלכים פ"ב ה"ד), שעיקר מה שהתאוו החכמים ובקשו שיגיעו ימות המשיח, לא היה בשביל מה שסוברים ההמון כדי שיהיה טוב גשמי, כדי שלא יהיו שוטרים ובעיות כאלו.. או שלא יהיו מיסים ומס הכנסה ושאר, וכל אחד יוכל לעשות מה שהוא רוצה ולטייל היכן שהוא חפץ, לא לזה התאוו, ולא לזה חיכינו אלפים שנה. עיקר הסיבה שחכו לביאת הגואל ולקיום כל הישועות והנחמות, כיון שאז כשלא יהיה את שעבוד האומות ולא יהיו צרות ורדיפות, נוכל להיות עבדים נאמנים להקב"ה ולעשות את רצונו על הצד היותר טוב. לפי שאדם שנמצא בתוך גלות ובתוך רדיפות קשה לו להיות עובד ה' כמו שצריך. הלב לא מיושב והדעת לא מרוכזת כדבעי.

לכן חכו כל הנביאים וכל החכמים לביאת הגואל ולישועה, כדי שנוכל לעבוד את ה' יתברך כראוי, בשלוות הנפש. בזמן שיבוא הגואל, והזמן הזה קרוב מאד מאד מאד, אדם יוכל לשבת כל ימיו במנוחה בהשקט ובטח, ולעבוד את הקב"ה כמו שצריך.

על זה אנחנו צריכים לבכות ולצפות לביאת הגואל. כדי שנוכח שיתקדש שם שמים יותר על ידינו, ויהיה נחת רוח לבורא יתברך מאתנו. וכל המתאבל על ירושלים, יש לנו את ההבטחה הזו שיוכח ויראה בשמחתה. על זה אומר הריטב"א שתהיה תחיית המתים פרטית ומיוחדת לאותם אלו הצדיקים שיהיו מצטערים בצער השכינה, בצער ישראל ובצערו של משיח.

ולא רחוק היום. לפי גודל הצרות והרדיפות שמתחדשות עלינו בכל יום, אנחנו יודעים שהגאולה מתקרבת וקרובה לבוא. וכך אמר הגר"א זיע"א, שחבלי משיח הם כמו חבלי הלידה. כשם שבשעה שמתגברים צירי הלידה של היולדת, מנחמת אותה המיילדת באמרה לה שתדעי לך שהצירים הנוראים האלה הם סימן שעוד כמה דקות הבן שלך יוצא לאוויר העולם, כך זה גם אצל כלל ישראל. מריבוי הצירים והצרות שבאות עליהם, סימן הוא שבן דוד מתקרב ובא.

לכן צריכים להתחזק בבכיות ובצפייה ובתפילה לבורא עולם שיחיש לנו את הגאולה. וכן להתחזק בתורה ומצוות, לחטוף כמה שיותר לפני שיבוא משיח צדקנו, אשר פתאום יבוא אל היכלו.

אלהיהם של אלה שונא זימה

ובפרט אנחנו צריכים להזהר מאותם הדברים שמסלקים שכינה מכלל ישראל, ומרחקים את הקב"ה מאתנו. אמנם כל עוון הוא סם המוות לאדם אשר גורם ריחוק בינו לבין קונו, אבל יש עוונות מסויימים, שהם במיוחד ובמסויים מסלקים את השכינה מישראל, וכמו שאנחנו רואים בפרשה שלנו.

שהרי כך מתחילה הפרשה: וידבר ה' אל משה לאמר פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חמתי מעל בני ישראל בקנאו את קנאתי בתוכם ולא כליתי את בני ישראל בקנאתי.

הפסוק הזה הוא איום ונורא. מבואר בו, שבאותו הזמן שבלעם הרשע ראה שכל מה שהוא מנסה לקלל ולפגוע בישראל לא עולה בידו, וכמין חכה שם לו הקב"ה בפיו' כמו שדרשו רבותינו (סנהדרין קה:), ולא נתן לו הקב"ה לקלל, ואדרבה, כל מה שרצה לקלל התהפך לברכה, וכשרצה לומר 'כלם', התהפך זה להיות ותרועת 'מלך' בו כמו שדרשו רבותינו (תוס' ע"ז ד. ד"ה רגע) אז נתן בלעם את העצה הנוראה שלו להחטיא ולהחריב את כלל ישראל. אמר לו לבלק, דע לך שיש ביניהם השראת השכינה, כמו שאנחנו רואים שאין פתחיהם מכוונון זה כנגד זה. אתן לך עצה איפה תוכל להכות אותם, ושם תראה הצלחה. מה העצה? - 'אלהיהם של אלה שונא זימה'. כאן אתה יכול לתת את המכה לכלל ישראל.

ואכן כך היה. בנות מדין החטיאו את ישראל, ויחד עם העבודה זרה המשוונה הזו 'בעל פעור', הצליח בלעם בתוכנית שלו ופגעה מידת הדין בישראל. ואילולי שהיה פנחס נעמד במסירות נפש, חלילה וחס היתה באה כליה עליהם.

זו היתה עצתו של בלעם הרשע, שפגעה אז בישראל ואשר רודפת אותנו גם עד היום הזה. בפסוק בספר תהלים (פרק קכ"א) כתוב "הנה לא ינום ולא ישן שומר ישראל, ה' שומרך" וגו', הרי שהקב"ה שומר עלינו וגם בתפילה אנחנו מזכירים את זה, 'שומר ישראל'. שאל החפץ חיים (הובא בספר חפץ חיים על התורה פרשת ויגש דף פ"ה), הרי יש כמה סוגי שומרים, יש

ד. אנחנו לא מבינים דבר שכזה. הרי אדם לא היה משתחוה לה, אלא היה עושה את צרכיו עליה. אפשר להבין דבר שכזה? והכתוב אומר שהם נצמדו לבעל פעור. איך קרה כדבר הזה? היה להם את הפיתוי ששלח בלק. יצאו בנות מדין, האכילו והשקו אותם, נתנו להם לשתות יין נסך שמטמטם את האדם, ואז כשאדם מגיע למצב שכזה הוא יכול להגיע למצב שהוא עושה דברים זרים ומוזרים מה שהדעת ממאנת להבין כדבר הזה.

החפץ חיים היה אומר, יש הרבה דברים משונים ביותר, שאדם שמתבונן וחושב בזה, נפשו מואסת בדבר, ואף על פי כן עושים אותם. למה? כי היצר מצא חותמת שמכשירה כל דבר. איך נקראת החותמת הזאת? - 'מודה'. צא וראה, שדברים שנפשו של אדם מתעבת ומשקצת, אבל אז אומרים לו, 'מה אתה רוצה? היום זה ה'מודה' וככה עושים כולם', אז הוא אומר, 'טוב, גם אני אעשה כך'. אם יחליטו להחליף את הנעלים, נעל ימין ישימו ברגל שמאל ואת נעל שמאל ינעלו ברגל ימין, כולם ילכו ככה. ואם אתה לא תלך ככה, עליך יסתכלו בעין עקומה ויגידו עליך שאתה מיושן ושייך לדורות שלפנים. גם אז, החליטו שיש 'מודה' לעמוד על פעור ולעשות את צרכיהם, וכך עשו כולם, וכל המרבה הרי זה משובח.

ה. החפץ חיים זצ"ל, היה בוחן ושם לב לדברים שאנחנו בכלל לא מעלים על דעתנו. למשל, הוא שאל פעם על המן, שאלה שהיא היפך מה שכולם מבינים. הרבה שואלים כל מיני חקירות על המן שאכלו

שומר חנם ויש שומר שכר. איזה סוג שומר הוא הקב"ה? שמא תשאל, מה אכפת לי איזה סוג שומר, העיקר שהוא שומר?! - לא היא. יש נפקא מינה גדולה בדבר, ויש הבדל מהותי בין שומר חנם לשומר שכר. שומר שכר כיון שמקבל כסף תמורת השמירה שלו הוא נעשה משועבד על הדבר. אם תלך ותתן למישהו כסף כדי שישמור לך על איזה דבר חודש ימים, הוא לא יוכל להתחרט ולומר לך אחרי שבועיים 'אני לא רוצה עוד לשמור על זה'. למה? - כי הוא קיבל כסף עבור השמירה כל החודש, ונעשה משועבד לחודש הזה. שומר חנם לעומת זה, יכול להתחרט בו. הוא יכול לבוא אליך אחרי שעתיים ולומר לך, קח בחזרה את התרנגולת, אין לי כח אליה.

אמר החפץ חיים, הקב"ה הוא שומר חנם או שומר שכר? - שומר חנם. וכי איזה שכר אנחנו נותנים להקב"ה?! הוא זה שנותן לנו שכר, ולא אנחנו לו. ואם כן, יתכן שחלילה וחס הקב"ה יחזור בו בחצי השמירה, ויבוא ויגיד, רבותי, עד כאן הייתי שומר, מכאן ואילך אני לא רוצה להיות שומר. ואם הקב"ה לא ישמור עלינו, מה יהיה? הלא אנחנו כבשה אחת בין שבעים זאבים.

אולם, אמר החפץ חיים, יש דבר אחד שגורם שהקב"ה מסלק את השמירה שלו מכלל ישראל. מה הוא? - 'וראה בך ערוות דבר ושב מאחרריך' (דברים כג, טו). והתרגום יונתן על הפסוק אומר: 'יסלק שכינתיה מביניכון'. אלהיהם של אלו שונא זימה, ואם כלל ישראל

אבותינו במדבר, שהרי מבואר בדברי חז"ל (שמו"ר כה' ג'), שכל טעם שרצו לטעון במן היו טועמים, ובמקום אחד מצאתי (ילקוט שמעוני שה"ש תתקפ"ו) שיכלו לטעום תקמ"ו טעמים במן, וסימך, מתוך ק. יש כאלו ששואלים תמיד אם אדם היה רוצה לטעום טעם של איסור, כגון כבד של גויק, או מח של יתוש... תמיד היתוש טועם אותו, פעם אחת הוא רוצה לטעום את היתוש... האם היה יכול לטעום אותו או לא? ובאמת כבר דנו הרבה בספרים [ועיי'ן לגאון חיד"א ז"ל בספרו חומת אנך במדבר ("א ה") ובספרו דבש לפי (מערכת נ' אות ל') ובספרו פתח עינים חולין (ק"ט ב'), ובספר גליוני הש"ס יומא (ע"ה א'), ובספר תפארת יוסף שמות (דף שס"ג), ובספר פרדס יוסף במדבר (שם) ועוד ואכמ"ל].

אבל החפץ חיים חקר הפוך בדיוק. הוא חקר, מה היה אם אדם לא ביקש שום טעם במן?! לקח את המן ואכל אותו בלי לחשוב שום מחשבה ובלי שום דעת, איזה טעם היה טועם במן? טעם של לחם, בשר או דג? אמר החפץ חיים, הוא היה טועם טעם תפל ביותר, כמו דבר שאין בו כמעט טעם וריח. ולמה זה? - כי כך זה. הוא היה טועם בלי דעת ומחשבה, זה לא שווה כלום. אם אין בדעתך מה יהיה הטעם, לא שווה הדבר הזה כלום.

מכאן למדנו יסוד גדול בעבודת ה' יתברך. בלי דעת ובלי מחשבה הכל תפל ובטל, ולא שווה כמעט דבר. נפקא מינה יש בזה, לאחד שלומד תורה, אם הוא אומר רק מילים בעלמא בלי דעת ומחשבה, הרי זה תפל. אם הוא מתפלל בלי דעת ומחשבה, הרי זה תפל ואין בזה שום טעם.

יש בו מהדברים האלו, הקב"ה מסלק את השכינה מאיתנו ופוסקת השמירה מִישראל. וזו היא הסיבה לריבוי הצרות שיש לנו.

וזהו מה שאומר כאן הפסוק, שמחמת המצב שהיה כלל ישראל נתון בו והזימה שהיתה ביניהם, 'ולא כליתי את בני ישראל בקנאתי'. אילולי היה פינחס נכנס בעובי הקורה ומסלק את חמתו של הקב"ה מעל ישראל, חלילה וחס היתה באה כליה לכל שונאיהם של ישראל ולא היה נשאר מהם שריד ופליט.

כאן מגלה לנו הקב"ה שיש מצב כזה שיש בו 'את חמת', ואז זה איום ונורא. וזה דבר שצריך להתחזק בו דווקא ובמיוחד בתקופה הזו של בין המצרים. בזמן הזה שאנו אבלים על החורבן, אנחנו מחוייבים לעשות מה שיותר כדי להרבות את השכינה בתוכנו, ובוודאי שלא לסלק אותה. אנחנו רואים את הרחוב בזמננו, שהוא נורא נוראות, ובכל שנה ושנה המצב רק נהיה יותר ויותר גרוע.

החשתדלות להנצל מפגעי הרחוב

מה נעשה? - אלו שיכולים שלא לצאת ולהסתובב ברחוב, ידעו שזו היא הלכה פסוקה שאסור להסתובב ברחוב. ולא רק הקטנים, אלא גם הגדולים. ואדם שמוכרח לצאת, שמעתי מאדם גדול וכך גם הביאו בשמו של הסטייפלער זצ"ל, שאם אדם צריך לצאת למלאכתו וכיוצא בזה והוא מוכרח ללכת ברחוב, והוא יודע מה שקורה ברחוב וכמה סכנות ומרעין בישין שיש שם, עליו לחפש רחוב צדדי ורחוב יותר נקי. וגם אם זה מאריך קצת את הדרך, אף על פי כן יש חיוב בדבר לטרוח ולהקיף את הדרך, ובלבד שלא יבוא לידי מכשול.

יש לנו עוד שתי עצות בידינו. העצה הראשונה, כותב אותה בספר שערי רחמים (ד"ט ע"ב אות מ"ד) משמו של הגאון רבי חיים מוולוז'ין זצ"ל, שאדם טרם צאתו בבוקר יעמוד ויתפלל מעומקא דלבא, 'רבון העולמים גלוי וידוע לפניך להיכן אני עכשיו הולך בגאי צלמות, ואני מתחנן ומתפלל שתציל אותי מיצר הרע ומכל מיני ראיות אסורות וכל מיני מחשבות וכהנה וכהנה'. וכשהוא יתפלל מעומק הלב, יעזרו לו מן השמים. וזו היא עצה בדוקה.

עוד דבר, כלל יש בידינו, כלשון הרמב"ם בסוף הלכות איסורי ביאה (כב, כא), **אין מחשבת עריות מתגברת אלא בלב הפנוי מן החכמה**. כל זמן שאדם שקוע בתורה, אין היצר מתקרב אליו. מתי היצר מוגיע אל האדם? - כשהוא בטל מן התורה ומן החכמה. ולכן אם אדם תהיה דעתו תפוסה בדברי תורה, אז יש לו שמירה גדולה והגנה מן היצר הרע'.

ו. אומרים בשמו של הגאון מוילנא על מה שאמר הכתוב (בראשית ד, ז) 'לפתח חטאת רובץ', שבשעה שאתה יושב ולומד היצר עוזב אותך. אבל היכן הוא נמצא? - רובץ לידך. הוא לא הלך לבית אחר,

אחד סיפר לי, אני אין לי ברירה ואני צריך לצאת לעבודה בכל יום, וללכת ברחוב. מה אעשה והרחוב מלא במראות נגעים? - למדתי כמה פרקי משניות בעל פה ותיקון אחד מתקוני הזהר, וכשאני הולך בדרך אני חוזר ומשנן את זה, וזה מה ששומר עלי.

וזה לא קשה. וכי קשה ללמוד פרק אחד של משניות בעל פה? מי אינו יודע את פרק 'במה מדליקין'?! תוכל לחזור על הפרק הזה, וזה גם יתן לך רמז וזכרון, 'במה מדליקין ובמה אין מדליקין', את מי ישרפו בגיהנם ואת מי לא... ומי שדבוק בדברי תורה, גם אם יעבור לפניו עדר של פילים הוא לא ישים לב. מדוע? - כי אין הדעת תופסת שתי מחשבות בבת אחת, וכיוון שהדעת שלו תפוסה בדברי תורה, לא ישים לב לכל דבר אחר.

הלב של האדם הוא מקום המקדש

וכך כתב בעל החרדים (פרק ס"ו): **עיקר מכוון השכינה בלב ישראל**. הלב שלך הוא מקום המקדש ושם יש את השראת השכינה, שנאמר, **ושכנתי בתוכם**, וכמו שידועה הדרשה שדרשו, 'בתוכו לא נאמר אלא בתוכם, מלמד שכל אחד ואחד הוא משכן לשכינה'. וכן פירש רבי שמעון בר יוחאי ע"ה (בספר הזהר) על הפסוק 'כי ה' אלהיך מתהלך בקרב מחניך', מה זה בקרב? - **קרב הוא הלב**, לשון קרביים. שם הקב"ה מתהלך, בתוך הלב של כל אחד ואחד, שהוא באמצע המחנה. מה זה המחנה? - אלו הרמ"ח איברים של האדם. שם הקב"ה נמצא, בקרב מחניך, בלב של כל אחד שהוא באמצע גוף האדם.

וסיפא דקרא, ולא יראה בך ערוות דבר ושב מאחריך. הלכך כשלא יקדש איבריו אפילו במותר להם, גם דבר שמותר לך מעיקר הדין, עליך לקדש. במה? - במחשבה בדיבור ובמעשה. לא כל מחשבה צריכים לחשוב, גם היא זו לא מחשבת איסור, ולא כל דיבור צריכים לדבר גם אם הוא אינו דיבור אסור, ולא כל מעשה צריכים לעשות, הגם שאין זה מעשה של איסור. זהו 'קדש עצמך במותר לך', תצמצם בכל מה שהוא לא נצרך ומיותר.

אבל מי שלא יעשה כך, נמצא מחריב המקדש. 'עד שיכוון את לבו לבית קדש הקדשים', לשון המשנה במסכת ברכות (כה:). כשאתה מחריב את הלב שלך, הרי אתה מחריב את מקום השראת השכינה. ואוי לו למחריב מקדשו של מלך בכל יום. מה שעשה טיטוס לפני אלף תשע מאות ועשרים שנה, ומה שעשו לפניו שונאי ישראל, מעין אותה בחינה יכול כל אדם לעשות ח"ו, להחריב את המקדש הפרטי שבתוך לבו. איך? - על ידי הדברים

ולא הלך לישון. הוא רובץ לידך ומחכה שתנשק את הספר. ברגע שתנשק את הספר ותחזיר אותו לארון, אז מיד הוא קופץ ומתנפל עליך. כשאדם מנשק את הספר הוא מחייך, אבל האמת הוא צריך לבכות. עכשיו היצר שרובץ לידו וחוכה לו בסבלנות, ינסה להפיל אותו.

האסורים האלה. וכדבריו הנוראים של הגאון רבי חיים וואלז'ין ז"ל בספר נפש החיים (ש"א פ"ד) עש"ב. ובפרט בעוון הזימה, שהקב"ה שונא זימה. כשאדם לא בורח מהמחשבות האסורות האלו כבורח מן האש ומן הנחש, מתרבה הקצף על כלל ישראל. וכל אחד יש לו אחריות על כל כלל ישראל, ואם הוא לא ישמור על עצמו כדבעי, הוא עתיד להתבע ויאמרו לו שהוא זה שאשם בכל הצרות שבאו על כלל ישראל, והוא היה הגורם בכל הנזקים.

אמנם אנחנו קרוצי חומר ויש יצר הרע שנתון בנו, אבל אין הקב"ה מביא לאדם נסיון שהוא לא יכול לעמוד בו. כל נסיון הוא לפי כחו של אדם, וכמה שאדם ירבה בעצמו יראת שמים קודם הנסיון, יקל עליו הנסיון, כמו שלימד אותנו רבינו יונה בשערי תשובה.

הסיבות שבגללם חרבו בתי מקדשנו

בהמשך הפרשה יש מפקד מחודש לכלל ישראל. ויהי אחרי המגפה. וידבר ה' אל משה ואל אלעזר בן אהרן לאמר. שאו את ראש כל עדת בני ישראל מבין עשרים שנה ומעלה לבית אבותם כל יוצא צבא בישראל. מדוע נמנו עוד פעם? - מביא רש"י שכל פעם שהיתה איזה צרה על כלל ישראל ומגפה, נמנו ונספרו מחדש. ואז יש את כל אריכות הפרשה, במנין בני ישראל.

האור החיים הקדוש כדרכו הטובה מבאר את המקראות כמין חומר בדרך רמז, ונראה איך שהוא מבאר את מנין בני יהודה. הפסוק אומר: בני יהודה ער ועונן וימת ער ואונן בארץ כנען ויהיו בני יהודה למשפחותם לשלה משפחת השילני לפרץ משפחת הפרצי לזרח משפחת הזרחי. וכבר שאלו הקדמונים כולם (תרומת הדשן ח"ב קיד ועוד) מדוע במנין הזה של בני יהודה נזכרו ער ואונן, הלא באים לספור את המשפחות שהשאירו אחריהם זרע, ואילו ער ואונן כבר מתו בארץ כנען, ולשם מה הם נמצאים כאן?

אומר האור החיים, אמנם פשוטו של מקרא ידוע, שבאו למנות את מנין הנותרים אחרי המגפה כמו שהסביר רש"י, אבל יש לנו כאן עוד ענין. פרשה זו תרמוז מאורעות עם בני ישראל. יש בפרשה הזו רמז לכל ההסטוריה שלנו, כמו שיבואר. ולמה זה נכתב ונרמז דווקא בפרשה של בני יהודה, ולא למשל במנין של בני לוי או בני ראובן? - בחר לרמז כל זה בפרשה של יהודה, מהטעם שאמרו רבותינו ז"ל (בראשית רבה צח, ו) למה נקראו ישראל על שם יהודה, הלא כולנו נקראים 'יהודים' על שם יהודה, מדוע? למה לא יקראו לנו 'שמעונים'? הרי לא כולנו משבט יהודה, ואף על פי כן כולנו נקראים על שם יהודה. אמרו רבותינו הטעם, למה נקראו כל ישראל על שם יהודה? - שכל הכופר בעבודה זרה נקרא על שם יהודה. כל מי שמאמין בחי העולמים ומוסר את נפשו על האמונה, נקרא 'יהודי'. ולכן מרדכי נקרא 'איש יהודי', כי הגם שהיה משבט בנימין כמו שאומר הכתוב 'איש ימיני', מכל מקום כיון שמסר

נפשו ולא רצה לכרוע ולהשתחוות, נקרא בשם 'איש יהודי', כמו שאומרת הגמרא במסכת מגילה (ג.)¹.

אסור ליהודי להתיימש

ז.

האדמו"ר מקוצק הוסיף עוד, שאצל יהודה ראינו עוד ענין מיוחד, אשר מחמתו כל ישראל נתכנו על שמו באשר כולם צריכים ללכת בדרכו. אחרי שמכרו האחים את יוסף וחזרו לביתם, הראו ליעקב את כתונת הפסים ואמרו לו 'הכר נא'. כשראה את זה יעקב צעק צעקה גדולה ומרה, 'טרף טרף יוסף', וכמה שניסו האחים לנחם אותו, לא עלה בידם. עשרים שנה ישב יעקב בצער ובבכיה על בנו יוסף שנאבד, ומימן להתנחם.

לאחר מכן, אומר הכתוב, 'וירד יהודה', ודרשו חז"ל (מדרש תנחומא פרשת ויגש ס"ט) 'מלמד שהורידהו מגדולתו' (והוא בפירוש רש"י בראשית ל"ח א' וט"ל א'). כשראו האחים את הצער הגדול של יעקב, באו אל יהודה ואמרו לו, אתה אשם. הרי אתה הארי שבחבורה וראש הסנהדרין, ואתה הוא זה שתלוי בך כל מה שהיה. לכן הורידו אותו מהגדולה שלו.

מה עשה יהודה? - וירד יהודה... וירא שם יהודה בת איש כנעני ושמו שוע ויקחה' עזב יהודה את האחים, הלך ונשא אשה. ורבותינו מתארים מה היה אז המצב של יעקב והאחים באותו הזמן. יעקב יושב ובוכה, מקונן על יוסף. ראובן - בשקו ובתעניתו. האחים שבורים ורצוצים, שהרי רואים כל הזמן את אביהם יושב כל הזמן ובוכה וממאן להתנחם, וכל כמה שמנסים לפייס אותו לא עולה בידם, ויהודה מה עושה? - הולך ונושא אשה.

שואלים כולם, נכון, אין ספק שלשאת אשה זה דבר גדול. אבל וכי עכשיו זה הזמן המתאים? כשכולם יושבים ובוכים, רצוצים ושבורים? חכה שנה או שנתים, שיעבור זמן מה והרוחות יירגעו, וכמו שאומרים ש'הזמן הוא המרפא היותר טוב', ואז תשא אשה. עכשיו בתוך כל האבל והצער הזה אתה מתחתן?! אך יהודה לא עושה את החשבון הזה. הוא שולח לכלול הזמנות ומזמין אותם לחתונה שלו.

ומה עושה הקב"ה באותו הזמן? אומרים רבותינו במדרש (בראשית רבה פה, א), שהיה הקב"ה באותה השעה בורא רוחו של משיח. כלומר, הסכימו העליונים עם מעשהו של יהודה. לא ראו את זה בצורה שלילית, למה אתה הולך עכשיו ומתחתן, ולמה לא תחכה קצת, אלא אדרבה, הסכימו בשמים עם הדבר הזה שהלך והתחתן עכשיו.

ומדוע באמת? הסביר האדמו"ר מקוצק, כי יהודה כשראה מה שראה איך שאבא שלו מצטער מחמתו, היה ברור לו שהפסיד את כל חלקו והפסיד כל התורה וכל המצוות שלו לעולם הבא. וכי אפשר לתאר בכלל איזה עגמת נפש יש בזה?! אם באים לאדם ואומרים לו דע לך שכל מה שעשית וטרחת, כל תורתך המצוות וכל הטרחות שעשית, הכל הלך לאיבוד, אפשר לשער איזה צער יש בזה? וכל שכן יהודה שהוא ראש הסנהדרין, מי שיוודע מה הוא עולם הבא, מהי תורה ומה היא מצוה, ועכשיו הוא יודע שכל עמלו הלך לטמיון. כמה צער איום ונורא יש בזה.

אומר האור החיים, אמרו 'בני יהודה ער ואונן', ירמוז לבית ראשון ובית שני, ער כנגד בית ראשון כמו שאומר הפסוק (שיר השירים ה, ב) 'אני ישנה ולבי ער', שהיה הקב"ה ער בהשגחה גדולה בבית ראשון, ואונן הוא בית שני לשון אונאה, לשון חיסרון, שהיה חסר הדברים העיקריים של בית המקדש, שכינה ואורים ותומים כמו שאומרת הגמרא.

ואמרו 'וימת ער ואונן' הוא חורבן הבתים, נחרבו הבתים, כי סילוק השכינה ייקרא מיתה, שפרחה הנפש שהיא השכינה ונשאר הבית מת בעוונות מלא טומאת הקליפה הנתונה בו כידוע, וזה נרמז גם כן במילים 'ער ואונן', כי מה הסיבה שנחרבה בית ראשון? בגלל עריות, וזהו 'ער', לשון עריות. ו'אונן' שגרם את בית שני, זהו לשון 'אונאה', לשון של שנאת חנם, שהיה אחד מאנה את השני, כמו שדרשו רבותינו (יומא ט:): שבית שני חרב בעוון של שנאת חנם.

אלו הם שתי הסיבות שגרמו את חורבן הבית, ואלו שני הדברים שעכשיו בימי בין המצרים אנחנו צריכים להתחזק בהם. לברוח מהענין הזה של העריות המסלק את השכינה עד הקצה האחרון כמו שדברנו, ולהזהר בשנאת חנם ואיסור אונאה, אשר לדאבונו הרב עדיין יש חיסרון גדול בענינים הללו של בין אדם לחבירו, ועדיין אין אחד מכבד את השני כראוי, ואין מכנים אהבה וחבה יתירה לו בלבבו.

עלינו לאחוז בדברים האלה ולעבוד עליהם בתקופה הזאת, ויהי רצון שהקב"ה יגאל אותנו במהרה גאולת ישועה ורחמים וכן יהי רצון ונאמר אמן.

אבל יהודה לא נשבר, ולא התייאש. אמר, נכון, אמת הדבר שהפסדתי הכל, אבל עדיין, אני חייל של הקב"ה, ועבד נאמן לו. הגם שהכל הלך לאבדון, אני אתחיל את הכל מחדש. מה היא המצוה הראשונה בתורה? - פרו ורבו. אתחיל. אך ואחפש אשה, לקיים את המצוה הראשונה שבתורה ולאסוף ולקיים את כל המצוות מחדש.

על העבודה הזאת של יהודה, זכה יהודה ואמר לו הקב"ה, חיך יהודה, שממך יצא מלך המשיח. אתה, שלא מתייאש ואומר 'אני כבר אבוד', 'עולם הבא אין לי אז לפחות שיהיה לי עולם הזה', אלא מתחיל את הכל מחדש - ממך יצא מלך המשיח.

על זה נקראים כלל ישראל בשם 'יהודים', על שם הכח הזה של יהודה. הכח הזה מוטבע גם בנו, ואסור לנו ליפול בדעתנו ולהתייאש. אסור לחשוב 'אני בגלגול הזה כבר אבוד, בגלגול הבא בעזרת ה' אני יהיה עבד נאמן לה' ולתורתו'. אסור לחשוב כך, גם בגלל שמי אמר שתבוא עוד פעם בגלגול? אנחנו כבר בפעמי משיח, וגם בגלל שמי אמר לך איך תחזור בגלגול, אולי בכסא?... על כל פנים אל לך להתייאש ולחשוב כך, עכשיו זה הזמן! גם אם עבר עליך מה שעבר, תתחיל הכל מהתחלה!

חידו"ת לפרשת פינחס

א. בענין ונאספת אל עמך האמור במשה רבינו ע"ה

במדבר (כ"ז י"ב): "ויאמר ה' אל משה עלה אל הר העברים הזה וראה את הארץ אשר נתתי לבני ישראל וראיתה אותה ונאספת אל עמך גם אתה".

ובכתב רבינו בחיי ז"ל בביאורו לתורה שם: "נתוסף י' במלת עמך, וכן בכל עמך האמור במשה רבינו ע"ה מצינו שהם כתובים ב', והם ונאספת אל עמך (כאן), אחר תאסף אל עמך (במדבר ל"א ב'), ומות בהר אשר אתה עולה שמה והאסף אל עמך (דברים ל"ב נ') ע"כ.

ובעניו עומק דברי קדשו ז"ל נעלמו ממני ולא ידעתי מה המיוחד דייקא במשה רבינו ע"ה, שהרי בכל התורה כולה כך הוא שנתוספה אות י' לתיבת עם, כמו בפטירת אברהם אבינו ע"ה בספר בראשית (כ"ה ח'): "ויגוע וימות אברהם בשיבה טובה זקן ושבע ויאסף אל עמיו", וכן בפטירת יצחק אבינו ע"ה בספר בראשית (ל"ה כ"ט): "ויגוע יצחק וימת ויאסף אל עמיו זקן ושבע ימים", וכן בפטירת יעקב אבינו ע"ה בספר בראשית (מ"ט ל"ג): "ויכל יעקב לצות את בניו ויאסף רגליו אל המטה ויגוע ויאסף אל עמיו" ועמיו בתוספת יו"ד אמרו ולא אמרו עמו. [וצ"ב שגבי אברהם כתוב זקן ושבע, ואילו אצל יצחק כתוב זקן ושבע "ימים" ועיין].

וביוצא בזה גבי אהרן הכהן ע"ה בספר במדבר (כ' כ"ד): "יאסף אהרן אל עמיו כי לא יבא אל הארץ אשר נתתי לבני ישראל", ובספר דברים (ל"ב נ') ומות בהר אשר אתה עלה שמה והאסף אל עמך כאשר מת אהרן אחיך בהר ההר ויאסף אל עמיו". [ואיני יודע אם יש מקום לחלק בין עמך לעמיו].

ואפילו במיתת ישמעאל הרשע מצינו כן בספר בראשית (כ"ה י"ז): "ואלה שני חיי ישמעאל מאת שנה ושלושים שנה ושבע שנים ויגוע וימת ויאסף אל עמיו". [וצ"ב. וכבר הגאון המובהק רבי אברהם משכיל לאיתן ז"ל השכיל ללמדנו דעת שזה שאמרו שישמעאל עשה תשובה אינו מוסכם אצל כל חכמינו ז"ל, ורבים אומרים שישמעאל לא עשה תשובה, וככתוב לו בהגהות "אהבת איתן" על ספר עין יעקב מגילה (י"ז א' סימן כ"ז דכ"ט ע"ב) והארכתי בזה בחיבורי הנכחי לעיל בראשית כ"א י') וצרף לכאן].

ב. בענין ושעיר אחד לחטאת

במדבר (כ"ח י"א) בקרבנות ראש חודש: "ושעיר עזים אחד לחטאת", ואחרי זה מפרטת התורה הקדושה כל הקרבנות שמקריבים במועדות.

והנה בס"ד התבוננתי וראיתי דבר פלא, שכאן בקרבן שעיר לחטאת דראש חודש כתוב ושעיר עזים אחד לחטאת, וכן הוא בכל קרבנות המועדים שמביאים שעיר אחד לחטאת, ככולם כתוב ושעיר עם תוספת אות ו' בתחילת המילה, כמו שתראה שם בפרק כ"ח ט"ו וכ"ב. ושם פרק

כ"ט ה', ט"ז, י"ט, כ"ב, כ"ח, ל"א, ל"ד, ול"ח ע"ש, חוץ מקרבן השעיר המוקרב בחג השבועות שם (כ"ח ל') שכתוב בו רק "שעיר עזים אחד לכפר עליכם", וכן עוד שם (כ"ט י"א) בשעיר דיום הכיפורים, שגם בו כתוב רק שעיר עזים אחד חטאת ולא כתוב ושעיר, וזה פלא.

ואל יהיה דבר זה קל בעיניך, שהרי כך לימדנו רז"ל במסכת סוטה (מ"ט א'): "משמת רבי עקיבא בטל כבוד תורה" ופירש רש"י ז"ל: "בטל כבוד תורה שהיה [ר"ע] נותן לבו לדרוש כל קוץ וקוץ של כל אות, וכל שכן תיבות יתירות ואותיות יתירות כגון בת ובת אני דורש (סנהדרין נ"א ב') וזהו כבוד תורה גדול שאין בה דבר לבטלה", ובחיבורי הנכחי בכמה מקומות הבאתי דברי חד מגאוני קמאי רבינו בחיי ז"ל בביאורו היקר לתורה בראשית (י"ח ה') על הפסוק וסעדו לבכם, שעמד מדוע התורה הקדושה כתבה לבכם באות ב' אחת, ולא כתבה לבכם, וכה כתב: "והנה מחסרון אות ב' למדנו כמה ענינים וכו'", ומזה תוכל להבין שאין **אות אחת** בתורה לבטלה, אבל הכל בחכמה ובהשגחה גמורה, וכן העיד לנו משה רבינו ע"ה כי לא דבר רק הוא מכם ודרשו ז"ל ואם רק הוא מכם הוא רק", ועוד לו שם בראשית (מ"ז כ"ח) כתב: "התורה כולה רמזים, אין בה תיבה ואות שלא נאמר לענין הכרחי ומוצרך", ושם (י"ח ח') כתב: "וכל התורה כולה רמזים, ומה שחיסר כאן גילה כאן, וכן תמצא כיוצא באלו ענינים הרבה במקומות רבים מן התורה", ועוד לו שם ויקרא (כ"ו ל"ה): "וכל התורה כולה אינה אלא רמזים", ושם במדבר (ג' א'): "כי כל התורה כולה רמזים והערות", וכן הוא שם דברים (י"ז י"ב), ודוק היטב, וכתבתי למזכרת.

אחר כך מצאתי בספר היקר מנחת שי שם (כ"ח ל') שכה כתב: "שעיר עזים, מסורה, בכורים וכפורים שעיר, וכולם ושעיר, ובפסיקתא דרבינו טוביהו כתב: "למה נאמר ביום הכיפורים ובעצרת שעיר, ולא נאמר "ו"שעיר, כמו בשאר המועדות, מקיש עצרת ליום הכיפורים, מה יום הכיפורים יום מתן תורה, אף עצרת יום מתן תורה, מפני שלוחות הראשונות ניתנו ביום הכיפורים ועשרת הדברות נאמרו בעצרת, וכדי להוציא מלבן של צדוקים שאומרים מתן תורה לא היה בעצרת, לכן הקשו זה בזה בשעיר שעיר" עכ"ל. הרי שכבר הרגישו בזה חכמים תל"ת. [ועיין ירושלמי ראש השנה (פ"ד סה"ח) ויש לפרש שהכוונה גם ליום הכיפורים שהוא סיומו של ראש השנה, ובתוספות ישנים נדרים (כ"ג ב') דגם יום הכיפורים נקרא ראש השנה וקצרת].

ג. בענין השופך דמם של רשעים

אדר ב' תדש"מ.

במדבר (כ"ה י"ג): "והיתה לו ולזרעו אחרי ברית כהונת עולם, תחת אשר קנא לאלהיו, ויכפר על בני ישראל".

ובתב רבינו בחיי ז"ל בביאורו לתורה שם: "ויכפר על בני ישראל, ללמדך שהשופך דמם של רשעים כאילו הקריב קרבן, וכן כתוב מעם מזבחי תקחנו למות, אפילו כהן ועובד עבודה על המזבח, משם תקחנו למות".

והמהדיר ז"ל לפירוש רבינו בחיי שם (הערה נ') כתב: "לא מצאתי בלשון זה, וגם לא על הפסוק שלפנינו, והרעיון איתא בפרשת עיר הנדחת בספר דברים (י"ג י"ז) כליל לה' אלהיך,

אמר רבי שמעון אמר הקב"ה אם אתם עושים דין בעיר הנדחת, מעלה אני עליכם כאילו אתם מקריבים עולה כליל לפני [סנהדרין קי"א ב'"] עכ"ל.

ופלא והפלא עליו שלא ראה שמקור דברי רבינו בחיי ז"ל הוא שם במדרש רבה (פכ"א ס"ג), ובמדרש תנחומא (פרשת פינחס ס"א) על אתר ועל האי קרא: "ויכפר על בני ישראל, וכי קרבן הקריב שנאמר בו כפרה, אלא ללמדך שכל השופך דמן של רשעים כאילו הקריב קרבן", וצע"ג. [ועיין לקמיה מה שכתבנו על דרך סגנון וטיב עבודתו של הרב המהדיר הנ"ל].

ועוד היה לו למהדיר להביא דברי רבינו בחיי ז"ל בביאורו לספר שמות (כ"א י"ד) על הפסוק "וכי יזיד איש על רעהו להרגו בערמה מעם מזבחי תקחנו למות" הנ"ל, שכה כתב שם: "רש"י ז"ל פירש מעם מזבחי אפילו כהן ועובד עבודה, והוא מדרש רז"ל [מכילתא שם] וכו' וכו', ויש לנו ללמוד מכאן כי כליון הרשעים והכרתתם מן העולם ועשות בהם משפט נבחר לה' מזבח" עכ"ל, ועיין מה שכתבו בביאור מאמר רז"ל זה בספר מאור ושמש על התורה (שם פרשת פינחס), ובספר רמתים צופים על תנא דבי אליהו.

ובמדרש תהלים (פס"ב ס"ד): "בא נתן הנביא ואמר לדוד לא תבנה בית לשמי כי דמים רבים שפכת, כיון ששמע דוד כן נתיירא ואמר הרי נפסלתי לבנות בית המקדש. אמר רבי יהודה בר אלעאי אמר לו הקב"ה אל תירא דוד, חייך כל הדמים ששפכת הם לפני כאיל וצבי, שנאמר בהם הטמא והטהור יאכלנו כצבי וכאיל רק הדם לא תאכלו על הארץ תשפכנו כמים. אמר דוד לפניו אם כן למה אני בונה אותו. אמר לו הקב"ה אם אתה בונה אותו הרי הוא קיים ועומד ואינו חרב לעולם. אמר לפניו והרי הוא יפה. אמר לו הקב"ה גלוי וידוע לפני שעתידין ישראל לחטוא, ואני מפיג בו חמתי ומחריבו וישראל ניצולין, הדא הוא דכתיב דרך קשתו כאויב וגו' שפך כאש חמתו, אמר לו הקב"ה אף על פי שאין אתה בונה אותו, הואיל וחשבת לבנותו על שמך אני כותבו שנאמר מזמור שיר חנוכת הבית לדוד לשלמה אינו אומר אלא לדוד למה שחשב בלבו לבנותו. הא למדנו כל מי שמחשב לעשות מצוה אף על פי שנאנס ולא עשאה הקב"ה מעלה עליו כאילו עשאה" ודוק.

ובתב הגאון רבי שמואל יפה ז"ל בביאורו יפה תאר על מדרש בראשית רבה (פמ"ד ס"ה דנ"ט ע"א): "מי שחייב מיתה בודאי, הבא להורגו יכוין לקיים מצות ה', לבער הרע, וזה זריו ונשכר ככל מקיים מצות ה', ועל זה אמרו ז"ל השופך דמן של רשעים כמקריב קרבן" עש"ב.

שמות (ב' י"ג): "ויצא ביום השני, והנה שני אנשים עברים נצים, ויאמר לרשע למה תכה רעך". **ופירש** רש"י ז"ל: "שני אנשים עברים דתן ואבירים, והם שהותירו מן המן: נצים מריבים: למה תכה, אף על פי שלא הכהו נקרא רשע בהרמת יד: רעך, רשע כמותך".

ומקור הדברים במסכת סנהדרין (נ"ח ב'): "אמר ריש לקיש המגביה ידו על חבירו אף על פי שלא הכהו נקרא רשע, שנאמר ויאמר לרשע למה תכה רעך, למה הכית לא נאמר אלא למה תכה, אף על פי שלא הכהו נקרא רשע", ועיין מה שכתבנו בס"ד בביאור ענין זה בחיבורי יחי יוסף (סימן ט"ו אות ט"ו) עיין שם.

והגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו ובחרת בחיים שמות (שם די"ט סע"ד) כתב: "ומדבריו של משה רבינו למדנו דאפילו רשע אסור להכות, כדאמרו רז"ל מדאמר למה תכה רעך אף על פי שהוא רשע כמותך אפילו הכי אסור להכותו, ויש לפרש דלכן אמרו חז"ל כמה פעמים מותר "לשנוא" רשע, ולא אמרו מותר "להכות" רשע, כי הכאה אסור אפילו לרשע, אם לא מלקות על פי בית דין, או לשופט דשרי".

ויש לי להעיר חדא מדברי עצמו ז"ל בספר נפש חיים (מערכת ע' אות ס"ח) שכה כתב שם: "לעשות אכזריות לרשעים מצוה, וכן לגעור בהם, כן כתב הרב ראשית חכמה [(שער הענוה פ"א כצ"ל)]". עד כאן לשונו.

הרי ש"לעשות אכזריות" לרשעים זו מצוה, וכעת אני רואה חילוק בין "לעשות אכזריות" לרשע דזו מצוה, לבין "להכות" לרשע שזה איסור, וצ"ב.

עוד קשה לי שלכאורה תלמוד ערוך דרשע שאינו עושה מעשה עמך אין איסור להכותו ולקללו כמפורש ביבמות (כ"ב ב'), ובבא מציעא (מ"ח ב'), וסנהדרין (פ"ה א') עיין שם, ועיין בדברי הרמב"ם ז"ל הלכות דעות (פ"ו ה"ח), ומאי טעמא כתב בובחרת בחיים שם דאסור להכות רשע, וצ"ע. [ועכשיו ראיתי באריכות גבי קללה לרשע בשו"ת כוכבי יצחק ח"ג (דף י"ז) ואילך עש"ב].

ותו תמה אני על עצמי שהרי מצינו דברים מפורשים בדברות רבותינו בעלי התוספות ז"ל קידושין (ל"ב ב' ד"ה זקן) שכתבו: "זקן אשמאי, פירש בקונטרס אשמאי רשע ועם הארץ, וקשה דהכי קאמר איסי בן יהודה דשיבה משמע אפילו זקן אשמאי, והלא מצוה אפילו להכותו ולבזותו ולזוללו" וכו', וכן כתב רבינו הרא"ש ז"ל בתוספותיו קידושין (שם) עיין בו.

הרי לנו מפורש להדיא בדברות רבותינו ראשונים כמלאכים ז"ל, דמותר אף להכות רשע, ולא עוד אלא שכתבו דמצוה אפילו להכותו, וזה לכאורה ההפך הגמור מדברי הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל שכתב דאסור להכות לרשע צ"ע.

ודוחק לאוקמי דברי הראשונים ז"ל דמיירי במלקות בבית דין דוקא, ועיין קצות החושן חו"מ (סימן ג') ושם בנתיבות המשפט, ומשובב נתיבות, וכן שם במנחת פיתים ודמשק אליעזר שם ואכמ"ל.

איברא דלפי שעה אני יודע מקור מפורש לדברי רבותינו בעלי התוספות והרא"ש ז"ל דמצוה יש בהכאת הרשע, והתם לא מיירי בגוונא שרוצה לייסרו על מנת להחזירו למוטב כבבא קמא (כ"ח א') בעבד שהיה רבו מסרהב בו לצאת וכו'. [ובני היקר רבי עמנואל הי"ו העיר דאולי יש ללמוד מההיא דפסחים (מ"ט ב') גבי עם הארץ שהתירו לנוחרו וכו', ועיין תוספות שם, וצ"ע]. **ואולי** יש לומר דנפיק כן לתוספות כיון דאמרו מצוה לשנוא לרשע עיין פסחים (ק"ג ב') רב נחמן בר יצחק אמר מצוה לשנאתו, וכן הוא בתענית (ד' ב'), ותרווייהו רב נחמן בר יצחק אמר, וכך עיקר הגירסה בתענית שם, ועיין בספר גבורות ארי ובדקדוקי סופרים שם, ובחיבורי מנוחת שלום חלק י"א (סימן ל"ו) עיין שם.

חזינן דרחמנא שרי גביה דרשע ללאו דלא תשנא, ואמר דמצוה לשנאתו, אם כן יש ללמוד דמצוה גם להכותו דמאי שנא, ושרי רחמנא גביה גם לאו דהכאה דנפיק לן מלא יוסיף פן יוסיף ודוק.

ד. בענין פטירת אהרן

במדבר (כ"ו א'): "ויהי אחרי המגיפה, ויאמר ה' אל משה ואל אלעזר, שאו את ראש כל עדת בני ישראל, מבין עשרים שנה ומעלה, לבית אבותם כל יוצא צבא".

וראיתי בספר שפתי כהן על התורה במדבר (שם דע"א ע"ב) שכה כתב: "ומה שלא היה המנין הזה על ידי משה, ואהרן ושנים עשר הנשיאים, ככתוב (לעיל א' ג') תפקדו אותם לצבאותם אתה ואהרן ואתכם יהיו איש איש למטה וגו'. נאמר שאמר אלעזר לתת לו מעלה, לפי שקרבה פטירתו של אהרן, אם כן בחיי אהרן יהיה לו כל זה, כדי שישמח אהרן בראותו בנו שוה למשה בזה, ואין שום אדם עמו אלא הוא ומשה, ובוזה גם ידעו ישראל מעלתו של אלעזר, ויבואו לכבדו מעתה קודם שישמש בכהונה גדולה" עכ"ל.

ובעניותי איני מבין דברות קדשו ז"ל, והרי אהרן הכהן כבר נסתלק לחיי העולם הבא כמפורש במקרא לעיל (כ' כ"ג ואילך), ועובדא דפינחס קנאה היתה אחרי פטירת אהרן, ומאי הא דקאמר בעל שפתי כהן ז"ל שהיה זה בחיי אהרן וכו', ויבואו לכבד לאלעזר עוד קודם שישמש בכהונה גדולה וכו', והרי אלעזר כבר שימש ומשמש ככהן גדול, והדבר פלא אצלי.

ה. בענין משפחת האזני

ט"ו תמוז תשנ"ד.

במדבר (כ"ו ט"ו): "בני גד למשפחותם, לצפון משפחת הצפוני, לאזני משפחת האזני" וגו'. **ופירש** רש"י ז"ל: "לאזני, אומר אני שזו משפחת אצבון, ואיני יודע למה לא נקראת משפחתו על שמו".

והיום יום הששי ט"ו תמוז תשנ"ד יום הילולא דרבינו הגדול והקדוש רבי חיים ברבי משה ן' עטר זצ"ל זיע"א, הייתי לומד בספרו המופלא אור החיים הקדוש, וכאשר קבלנו מרבתינו דכן ראוי וכן הגון ללמוד ביום ההילולא של הנפטר בחיבורי קדשו כי כל הלומד ביום הילולא בתורתו של הרב הנפטר הוא מליץ יושר בעדו, ועיין בזה לגאון מהרי"ש נתנון ז"ל בשו"ת שואל ומשיב מהדורה תניא (ח"ג סימן מ"ז) ובספרו דברי שאול יו"ד (סימן שס"ו), והארכתי בזה מפי סופרים וספרים בחיבורי ברית יעקב (סימן י"ט דקפ"ג סע"ב) ע"ש, ועיין גם בחיבורי אור משה (סימן ט"ל דף קס"ה), ובחיבורי דרופתקי דאורייתא ח"א (ר"ס ה'), ובחיבורי ברכי נפשי ח"ב (ר"ס ה' דף צ"ג), ובחיבורי וזאת יהודה ח"א (סימן כ"ג), ובחיבורי תורת יעקב מהדו"ק (סימן נ"ז, וסימן קפ"ח אות א') עיין שם.

וראיתי לו לרבינו הגדול ז"ל שם על האי קרא לאזני משפחת האזני שכה כתב: "לאזני פירש רש"י אומר אני שזו משפחת אצבון, ואין אני יודע למה לא נקראת משפחתו על שמו", ואין נראה להמציא דבר שאין לו טעם ואינו מדבריהם ז"ל, ועוד קשה שבמדרש רבי תנחומא (פרשת פינחס ס"ה) אמרו: כשאתה מונה משפחת גד אין שם אצבון כי חסר על הזנות בעצת בלעם

ע"כ, אשר על כן היה נראה, כי אזני היא משפחה אחרת שיצתה מגד, כי מן הסתם היו בכל שבט ענפים אחרים, לבד מאותם שנבנית מהם המשפחה, והיו נקראים על אחיהם, ולפעמים יגדל הענף ההוא ותקרא המשפחה על שמו. אלא שמצאתי בפסיקתא וז"ל: "אזני זה אצבון שנאמר בפרשת ויגש, מלשון אצית והאזין" ע"כ, כפי זה הוא השם עצמו, ואין הכתוב מקפיד על שינוי השם, כשיהיה במשמעו שם הראשון, ורש"י ז"ל רוח הקודש הופיע בו, וכיון אל דברי חז"ל".

ואבן כן הוא כי כל הדברים נמצאים במדרש פסיקתא זוטרתא, והנקרא גם בשם מדרש לקח טוב, שם בפרשת פינחס על פסוק זה (דקל"ב ע"ב) ע"ש.

והנה מדברי רבינו הגדול רבי חיים ן' עטר ז"ל נראה שהבין שמדרש פסיקתא זוטרתא, מרבותינו ז"ל חכמי התלמוד והמדרש יצא, אבל כבר נודע שמחבר הפסיקתא זוטרתא אינו מרבותינו חכמי התלמוד והמדרש התנאים ואמוראים, אלא שמחברו היה אחד מרבותינו הראשונים כמלאכים מר ניהו רבה רבי טוביהו ברבי אליעזר ז"ל, והיה בן דורו של רש"י, ונפטר אחרי רש"י ז"ל, וככתוב במבוא הנדפס בראש ח"א מספר פסיקתא זוטרתא (ס"ס ד' ד"ג ע"ב) שמחבר פסיקתא זו עדיין היה חי בשנת ד' אלפים תתס"ח, ורש"י ז"ל כידוע נח נפשיה בשנת ד' אלפים תתס"ה עיין שו"ת מהרש"ל (סימן כ"ט), ומדרש זה ענינו קבוץ דרשות חז"ל מהתלמודים והמדרשים על סדר פסוקי התורה, עם הרבה פירושים מן המחבר עצמו עיין במבוא שם.

ואם כן חושבני שבזה קשה לומר שרש"י ז"ל כיון לדברי חז"ל, אחר שהם דברי רבינו טוביהו ז"ל שהיה בן דורו, ושמא ואולי ויתכן רבינו טוביהו הוא עצמו השתמש בדברי רש"י הללו, וכבר כתב בספר אוצר הגדולים אלופי יעקב ח"ג (ערך רבי טוביה ברבי אליעזר, דרפ"ב ע"ב): "רבים מן הגדולים חשבו [שמדרש לקח טוב פסיקתא זוטרתא] הוא מדרש קדום מן חכמי התלמוד, כי לא נודע להם הענין, וכאשר האריך בזה במבוא שם להביא דברי הטועים בזה", ודוק היטב.

ועיין לגאון המובהק רבי דוד טעביל ז"ל ממניסק בשו"ת בית דוד (סימן ו') שכתב שידוע שמחבר פסיקתא זוטרתא הוא מן האחרונים ע"ש, ותמה עליו בביאור הרא"ם שעל פסיקתא זוטרתא (פרשת שופטים הערה מ"ה ד"ל ע"א) דלא כן הוא כי המחבר היה מן הראשונים והיה בזמן הרי"ף ע"ש.

ובעת אין ספר בית דוד לפני לראות דברים בשרשן, אבל חושבני שהרב המשיג הנ"ל ז"ל, לא ירד לדעת הגאון הגדול בית דוד ז"ל, ולא קשיא מידי, כי כוונת הגאון רבי דוד טעביל ז"ל היא לומר שאין לדברי רבי טוביהו תוקף וסמכות כדברות חז"ל חכמי התלמוד, שהרי הוא מן האחרונים ביחס אליהם, ואין למדרשו סמכות ומעלה כמדרש חז"ל ודוק.

ומצאתי אחד מן קמאי הוא רבינו אברהם סבע ז"ל ממגורשי קסטליה בספרו המופלא צרור המור בראשית (מ"ו ט"ז) שכה כתב: "ובני גד, מצאתי במדרש ענינים נפלאים בפרשה זו בענין השמות ובשינוי השמות ובחסרון שחסרו מהם ולא אאריך בכולם אלא בקצת מהם. [והמהדיר שם כתב שכנראה המדרש הזה, הוא מדרש בראשית רבתי, של רבי משה הדרשן ע"ש].

בני גד צפון ואצבון, זכו בני גד שלא כלתה משפחה מהם, אלא ששינה שם לאצבון וקראו אזני, שבשעה שאהרן היה מתנבא ואומר איש שקוצי עיניו השליכו (יחזקאל כ' ז') שמע אזני דבריו של אהרן והאזין לתוכחתו, ולכן קראו אזני, [שחזר] מיד בתשובה ועשה צבינו של הקב"ה לכן

קראו אצבן", ובהערות שם שהביא ממדרש שכל טוב שכתב: "ראיתי רבותינו שדרשו מעין מקצת התיבה, אצבן מלשון אצית והוא אזני (במדבר שם) וכן האוזן מציתה, ואין לשנות אחר דבריהם", ונראה שכוונתו למדרש הנ"ל עכ"ל.

הרי לנו מפורש בדברות חז"ל במדרש, ממש כדברי רש"י ז"ל שאצבון דהכא הוא אזני דבראשית, ושם גם מבואר הטעם שחזר בתשובה והאזין לתוכחת אהרן כנ"ל.

ויש להוסיף שאולי גם משום הא שחזר בתשובה שינו שמו שהרי בעל תשובה צריך לשנות שמו כאומרים בראש השנה (י"ז ב'), ורמב"ם הלכות תשובה (פ"ב) ודוק.

והשתא דאתינן להכי יש לומר שכאן דברי הפסיקתא זוטרתא אין הם דברי רבינו טוביהו ז"ל מגרמיה אלא, גם הוא ז"ל העתיק דברי המדרש הנ"ל, ודברותיו דברות חז"ל הם, ודוק.

והרי לנו שאכן שימש רש"י ז"ל ברוח הקודש וכיון לדברות חז"ל, וכמו שאמר רבינו אור החיים הקדוש ז"ל, (אך שלא מטעמיה שכיון רש"י לדברי בעל הפסיקתא זוטרתא, אלא שכיון למדרש הנ"ל), ובוזה עלו יפה דברות "אבי התעודה וראש המפרשים" (לשון הכנסת הגדולה יו"ד סימן קנ"ז הגה"ט אות י"ח), הוא רבן של ישראל רש"י ז"ל, ומשנתו שלמה, וכסאו נקי זיע"א.

ודע שכדברי רבינו הגדול רבי חיים ׳ עטר ז"ל כאן שרש"י ז"ל רוח הקודש הופיע בו וכיון אל דברי חז"ל, ראיתי לו שכתב עוד שם באור החיים בראשית (ל"א ט"ל): "ונזרקה רוח הקודש בדברי רש"י ז"ל עכ"ל.

ראיתי שרבים מרבותינו ז"ל שכולם השתמשו באותו מטבע לשון שרוח הקודש נזרקה ברש"י ז"ל, וזו לשון חד מן קמאי ראשונים כמלאכים מבעלי התוספות הוא ריב"א ז"ל בפירושו לתורה הנדפס בספר בעלי תוספות על התורה (פרשת ויצא על הפסוק על כן קרא למקום דכ"ח ע"ב): "ומה שפירש רש"י האמת פירש, ורוח הקודש נזרקה בו" עיין שם.

רבינו השל"ה במסכת שבועות שלו (דף ל') כה כתב: "כי בכל דיבור ודיבור של רש"י יש בו ענינים נסתרים מופלאים כי חיבר החיבור שלו ברוח הקודש, צאו וראו בפירוש רש"י על התורה שהקורא סובר שהוא קל, וראו ברבי אליה מזרחי ובכל מפרשי דבריו ותמצאו נפלאות, ורש"י על התלמוד גם כן הוא מרועה אחד נתנו".

והגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו על פירוש רש"י לתורה הנקרא ובחרת בחיים (פרשת שמות ד"ט ע"ג) כתב: "אחר שדבריו של רש"י ז"ל כולם ברוח הקודש" עיין שם.

ובן כתב הגאון אדמו"ר מהרצ"א דינוב בעל בני יששכר ז"ל בספרו לקוטי מהרצ"א (פרשת עקב אות רמ"ה): "דברי רבותינו הראשונים, ובפרט דברי רש"י ז"ל מדוקדקים ברוח הקודש, על כן יש רשות בידנו לדרוש בדבריהם ענינים מושכלים בחכמה".

ובא לידי ספר יקר על פירוש רש"י לתורה ושמו דעת יששכר וראיתי לו שם (דל"ה ע"ב) שכה כתב: "תמיה על מאור עינינו רש"י שאמר איני יודע וכו', והרי במדרש במדבר רבה אמרו בהדיא וכו', אך עם כל זה רוח ה' דבר ברש"י שכיון למדרש עכ"ל.

ובדברי רבנן בתראי מצוי הרבה לשונות כאלו, ואביא רק לשון אחד מספר יד אליהו ערכין (ל"א א'): "עין תוספות שכתבו פירש רש"י וכו' ואין נראה לרבינו תם חילוק זה עיין שם, אבל דברי רש"י ז"ל הם דברי הירושלמי בבבא מציעא (פ"ד ה"ב) והם מבוררים כדברי רש"י ורוח הקודש נצנצה בו", ועיין לו עוד שם בכורות (ט"ז ב) ואכמ"ל.

עוד עיין בחיבורי מנוחת שלום ח"ד (סימן י') שהבאנו בס"ד מדברות רבותינו נ"ע שכתבו שרוח ה' נוססה ברש"י עיין שם וצרף לכאן.

ו. בענין אם הערב רב מתו כולם במדבר ולא נכנסו לארץ ישראל

במדבר (כ"ו נ"ג): "וידבר ה' אל משה לאמר, לאלה תחלק הארץ בנחלה במספר שמות", ושם בתרגום המיוחס ליונתן תרגם: "לאלין שבטיא תתפלג ארעא באחסנא במנין שמהן".

ורש"י ז"ל פירש: "לאלה תחלק הארץ, ולא לפחותים מבין עשרים, אף על פי שבאו לכלל עשרים בטרם חלק הארץ שהרי שבע שנים כבשו ושבע חלקו, לא נטלו חלק בארץ אלא אלו שש מאות אלף ואלף, ואם היה לאחד מהם ששה בנים לא נטלו אלא חלק אביהם לבדו".

והרב החזקוני ז"ל כתב: "לאלה, לחמשים ושבע משפחות המנויים כאן תחלק הארץ בנחלה, במספר שמות חמשים ושבעה חלקים כנגד חמשים ושבע ראשי משפחות" עכ"ל.

וראיתי לגאון אדמו"ר מהרי"ט מסאטמר זצ"ל בספרו דברי יואל (פרשת בשלח דש"מ סע"א): "והנה מעולם היה קשה לי דמצינו בחלוקת הארץ שארץ ישראל נתחלקה לשבטים בלבד, ככתוב לרב תרבו נחלתו וגו' ולא תסוב נחלה ממטה למטה וגו', ולא מצינו שניתן חלק בארץ גם לערב רב, והם היו הרבה יותר מישראל (א"ה יח"ס, כמובא בחיבורי תורת יעקב מהדו"ק סימן נ"ח) ואיפה היה מקום נחלתם בארץ ישראל, ובאור החיים הקדוש שמות (ל"ב י"א) כתב כי כל הערב רב שהיו אז בשעת מעשה העגל מתו בחרון אף כי הסכים משה רבינו על כלייתם ולא בקש רחמים כי אם על ישראל ע"ש, והגם שבספר הזהר הקדוש (א"ה יח"ס, עיין לקמיה) משמע שהיו עוד מהערב רב גם לאחר מעשה העגל, צריך לומר שהערב רב מתו אחר כך באותם ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר, והערב רב לא באו לארץ ישראל כי לא מצינו שהיו בין באי הארץ" עכ"ל.

ובזאת ממש ראיתי לגאון אדמו"ר מקלויזנבורג צאנו זצ"ל בגליון "דברי תורה" (פרשת פינחס גליון תש"ד) שכה כתב: "עמדתי על המחקר למצוא רמז מה עלה בגורלם של הערב רב. ונהנתי שמצאתי לאחד המפרשים שפירש לאלה תחלק הארץ, "לאלה" הנמצאים כאן ולא לערב רב, שהם נשארו במדבר ולא נותר מהם כלום ע"ש, והוא חידוש גדול, וכפי הנראה סבירא ליה שלא נולדו לערב רב צאצאים בהיותם במדבר" עכ"ל.

ולפי שעה נעלם ממני מיהו המפרש שכתב כן, אבל באמת הדברים הללו מחודשים שכל הערב רב מתו במדבר בלא שהשאירו צאצאים כלל. [ובספר נפש חיים (מערכת מ' אות ס"ד) כתב משם הזהר הקדוש ח"ג (ד"לז' סע"א) שכל המתים במעשה בעגל, ובעון בעל פעור, כולם היו מהערב רב ע"ש].

ועם הקדמה חדשה זו שכל הערב רב מתו במדבר בלא שהשאירו צאצאים כלל, נראה שיש מקום לתרץ קושיית רש"י ז"ל בנדה (י"ג ב') במה שאמרו שם קשים גרים לישראל כספחת, והביא רש"י יש מפרשים שהטעם משום שכל ישראל ערבים זה בזה, ורש"י ז"ל דחה דבריהם וכתב: "ולאו מילתא היא, שלא נתערבו ישראל בשביל הגרים [היינו ערב רב, כמ"ש שם תוספות] דאמרינן במסכת סוטה (ל"ז ב') נמצא לכל אחד מישראל שש מאות אלף ושלשת אלפים ותק"ן בריתות שכולן נתערבו זה בזה, אלמא לא נתערבו על הגרים" ע"ש, כי לעולם יש לומר דיש ערבות על גרים, והא דלא חשיב תלמודא היינו טעמא כי כאשר נכרתה ברית ערבות בערבות מואב, כבר לא נשארו ערב רב שכלו כולם וספו תמו וכנ"ל, ולכן לא חשיב להו תלמודא ודוק. [ועיין תוספות נדה, ותוספות רא"ש שם, ותוספות קידושין (ע' ב') ועיין חקרי לב או"ח (סימן מ"ח) ואכמ"ל].

מיהו בענייני יש לי להעיר מספר יהושע (ה' ט'): "ויאמר ה' אל יהושע היום גלותי את חרפת מצרים מעליכם ויקרא שם המקום ההוא גלגל עד היום הזה", ופירש רש"י: "גלותי, הסירותי את חרפת מצרים, שהיו אומרים ראו כי רעה נגד פניכם, כוכב אחד יש ששמו 'רעה' והוא סימן של דם, רואין אנחנו אותו עליכם במדבר, והוא שאמר משה במדבר (שמות ל"ב י"ב) למה יאמרו מצרים לאמר ברעה הוציאם, והם אינם יודעים שהוא דם מילה, וכשמלו בימי יהושע ובא אותו הדם, הוסרה אותה החרפה, שעדיין ערב רב שעלו עמהם היו מונים להם, כך דרש רבי משה הדרשן. גלותי, הסירותי, כמו גל מעלי חרפה, ויגל את האבן" עכ"ל.

חרי לך מפורש ממדרשו של רבי משה הדרשן ז"ל שעדיין ערב רב חיו ועלו עמהם נכנסו עמם לארץ ישראל, ולא ידעתי מדוע הגאונים דברי יואל זצ"ל ודברי יציב זצ"ל לא הזכירו דברי רש"י בשם רבי משה הדרשן וצ"ע.

ובהא מסביר אני מדוע רש"י ז"ל בההיא דנדה דחה ליש מפרשים ולא תירץ דערב רב ספו וכלו וכנ"ל, כי אזיל רש"י ז"ל לטעמיה בספר יהושע דערב רב לא מתו אלא נכנסו עמם לארץ ישראל ודוק היטב.

ועוד יש לי להעיר מההיא דביצה (ל"ב ב') דרבי שבתי אמר על יושבי העיר בבל דהם "מערב רב קאתו" ע"ש, ואם מתו כל הערב רב במדבר בלא שהשאירו צאצאים אחריהם כנ"ל, איך אמר שאנשי העיר מערב רב קאתו.

מיהו ראיתי שכה כתב רבינו הגדול הגר"א זצ"ל בביאורו לספר תיקוני זהר (תיקון תיקון נ' דצ"ז ע"ב): "כל הגלות, וחורבן בית המקדש, וכל הצרות, הכל על ידי שמשו רבינו ע"ה קיבל לערב רב, וכל עזי פנים ורשעים שבדור הן מנהו, רוצה לומר מנשמתין דילהון, שהן גלגול דילהון, וזהו שאמר הני מערב רב קאתו" עכ"ל.

ובזאת מצאתי שכתב גם הגאון חיד"א ז"ל בספרו כסא דוד בהשמטות (דקכ"ח ע"ג) כתב כן: "מה שאמר רבי שבתי הני מערב רב קאתו, דהם גלגול ערב רב, הגם דעתה הם ישראל" ע"ש, ולפי זה שהכוונה שנשמתם מערב רב קא אתו, אתי שפיר ודוק.

ועבשיו מצאתי בספר שפתי כהן על התורה דברים (ר"פ נצבים דע"ג ע"א) שכה כתב: "אתם נצבים היום כלכם ראשיכם שבטיכם וגו', במעמד הר סיני נאמר ויתיצבו בתחתית ההר (שמות

י"ט י"ז) שהיה שם עמכם ערב רב, לזה אמר בתחתית ההר, אבל עתה שמתו [הערב רב], מהם במגפה, מהם בתבערה, במסה, ובקברות התאווה, עתה יש לכם הצבה וקיום, [והיינו] כולכם שאין בכם שום עירוב, ראשיכם שבטיכם כל איש כלומר כולם הם מ ישראל, טפיכם נשיכם, במדבר היו הטף מחוברים עם טף של הערב רב, וכן הנשים וכן הגרים, אבל עתה טפיכם נשיכם הטף והנשים אצליכם ואין להם ממי ללמוד".

ומפורש באר היטב בכל דבריו ז"ל כנ"ל דאכן כל הערב רב, הם נשותיהם וטפם, כולם מתו במדבר לא נשאר מהם אחד ודוק היטב.

עוד מצאתי לו לבעל שפתי כהן במדבר (פרשת מסעי, עה"פ ויכתוב משה, ד"ה עוד דפ"ו ע"ב) שכתב: "וכן אמר בתחילת ספר דברים אלה הדברים אשר דבר אל כל ישראל, ולא לערב רב, ואפשר עוד לומר שכלו בתבערה ובמסה ובקברות התאווה".

הרי שגם כאן כתב להדיא דהערב רב כלו בתבערה וכו', ורהיטת לשונו מורה שכלו לגמרי הם וכל זרעם, ולכן דייקא אמר דבר אל כל ישראל דייקא, והיינו כמו שהביאו הגאון דברי יואל והגאון דברי יציב זצ"ל ודוק.

ואחר כך מצאתי לו שם בשפתי כהן (בסוף הפרשה דפ"ט ע"ד) שכתב: "נחתם ספר במדבר בענין בנות צלפחד, לומר שכל אלו שמתו במדבר, ואלו שמתו במסה, וערב רב שמתו בתבערה ועל ידי הנחשים השרפים, כולם נתקנו על ידי בניהם, והבנים פירוש בונים שהן האבות".

ומלשונו ז"ל כאן נראה בעליל שאף שהערב רב מתו, היינו דוקא האבות, הדור הראשון, אבל בניהם נשארו בחיים, והם תקנו לאבותיהם, ולכאורה זה דלא כמו שכתב בשני המקומות שהבאתי לעיל, ששם כתב שכל הערב רב כלו תמו בלא שריד, ולומר שרק הדור הראשון דערב רב נקרא "ערב רב", והבנים תו לא מיקרו "ערב רב" אינו מסתבר. [ולפי הנראה כוונתו שהם תקנו אבותיהם על ידי שבאו בגלגול עיין היטב בדבריו שם, ובדבריו שבר"פ דברים (ד"ב ע"א) ואין לי להאריך].

ובדברי הרב שפתי כהן דברים (א' א' ד"ב ע"א וע"ב) מבואר באר היטב שבשעה שבא משה להוכיח את ישראל באחד בשבט וככתוב שם היו הערב רב קיימים, עיין שם שחזר וכתב כן כמה פעמים, וכל הענין צ"ע.

ויש עוד להרגיש בלשון הרב שפתי כהן ז"ל במדבר שם (ס"פ מסעי) במה שכתב שהערב רב מתו רק בתבערה, אבל לא במסה ששם מתו אחרים, וגם זה לא כמו שכתב בשני המקומות דלעיל ששם כתב שהמתים במסה היו הערב רב, בחון לשונו, וצ"ע.

ובחיבורי תורת יעקב מהדו"ק (סימן נ"ח) הבאתי דברי רבינו אור החיים הקדוש ז"ל שמות (ל"ב י"א) שכל הערב רב מתו בזמן עשיית העגל, והוא דבר חדש לענ"ד, ומדברי ספר הזהר ורבי משה הדרשן שהבאתי כאן מתבאר דלא כדבריו ז"ל, ועיין מה שכתבנו בזה שם וצרף לכאן.

מילואים

הבאתי דברי רבינו הקדוש רבי חיים בן עטר זצ"ל בספר אור החיים הקדוש שהערב רב כולם מתו במעשה העגל, ועמדנו על זה מכמה מקומות עיין בפנים.

ובעת מצאתי למהרח"ו ז"ל בספרו עץ הדעת טוב על התורה (פרשת חקת דקפ"ד ע"ג) שכתב: "וישלח ה' בעם את הנחשים השרפים וינשכו את העם וימת עם רב מישראל" (במדבר כ"א ו'), אז גמר השי"ת בדעתו לכלותם שם במדבר, וזהו שאמר וימת עם רב מישראל, כי היה ראוי שיכתוב וימת עם רב, ותו לא וכו', אלא הכוונה שכל אותם הערב רב שהם עם רב מתו ונכרתו מתוך בני ישראל, ונשארו בני ישראל לבדם, כמו שבארנו בפסוק ויגר מואב מפני העם כי רב הוא [שם דף קצ"ד ע"א] כי הם הם נקראים דרך סתם "עם", ואז הובררו כל הסיגים ונשארו ישראל לבד כסף צרוף, ונכנסו לבדם בארץ, אין זר אתם כי הערב רב לא היה זמנם להתקן וכו'.

ובזה יתורץ למה בכל מקום נתפרש שיעור המתים וכאן לא, כי כאן מתו כולם, ולא הוצרך לבאר מספרם, כי אין הכוונה אלא להודיע כי בראותו יתברך כי כל הקלקלות נמשכו לישראל במדבר היו בעבורם [ר"ל בעבור הערב רב], ולא עוד אלא שעדיין לא היה זמנם להתקן כלל, המיתם במדבר, כדי שיכנסו ישראל לארץ נקיים מן הסיגים, ולא יכנסו עמם להחטיאן גם בארץ, ועל אותה שעה הוא אמר כולך יפה רעייתי ומום אין בך", ומהרח"ו ז"ל האריך מאד בענין הערב רב עיין שם.

ומתבאר בדברי קדשו ז"ל דאכן הערב רב כולם מתו בהיותם במדבר ולא נכנסו לארץ, אלא שלא כדברי האור החיים שכתב שמתו במעשה העגל (פרשת כי תשא) כי למהרח"ו ז"ל הערב רב מתו כולם במעשה הכאת משה לצור (פרשת חקת), ורק אז נשארו ישראל נקיים מכל הסיגים כנ"ל.

אבל עיין עוד שם בדברי מהרח"ו ז"ל שתוך כדי דיבור הוסיף שם שאותם ערב רב שהגיע זמנם להתקן והתוודו ושבו בתשובה הם נשארו ונתקנו, ורצה השי"ת להכנסם תחת כנפי השכינה בענין כל הנסים שנעשו לישראל ולתת להם מימי הבאר עיין שם בארוכה.

וצריך ליישב הדברים עם האמור לעיל, ועוד עיין למהרח"ו ז"ל בספרו שער הפסוקים (פרשת חקת), וכעת אין הזמן מסכים, ואי"ה נחזור לעיין ולבאר הדברים היטב.

והאיר השי"ת ומצאתי לרבותינו בעלי התוספות על התורה מהדורת "מושב זקנים" שמות (ל"ג י"ז דף רס"ו) שכה כתבו: "וראה כי עמך הגוי הזה, ולא ערב רב כי כבר כלו כולם", והרי זה מפורש כדברירבינו חיים ׳ן עטר זצ"ל שהערב רב מתו כולם במעשה העגל, והיא מציאה רבתי בס"ד, ויש עוד להתיישב בכל השמועות בעזה"י.

ז. בענין כפרת קרבן התמיד

במדבר (כ"ג ג'): "ואמרת להם זה האשה אשר תקריבו לה' כבשים בני שנה תמימים שנים ליום עולה תמיד".

חולין (ה' ב'): "אדם ובהמה תושיע ה', ואמר רב יהודה אמר רב אלו בני אדם שהן ערומין בדעת ומשימין עצמן כבהמה".

ופירש רש"י ז"ל: "בני אדם שהן ערומים בדעת, כאדם הראשון, ומשימין עצמן כבהמה דכאי רוח". וראיתי לגאון חיד"א ז"ל בספרו פתח עינים שם שכה כתב: "אפשר לפרש במה שאמרו המפרשים דאין אדם מישראל חוטא ב"מזיד" אלא אם כן חוטא בתחילה ב"שוגג", ועבירה גוררת עבירה ואז חוטא במזיד, ובה פירשו מאמרם ז"ל לא לן אדם בירושלים ובידו "עון", שהרי תמיד של שחר מכפר על עבירות שנעשו בלילה, ותמיד של בין הערבים מכפר על עבירות של יום, והקושי מבואר בהתמידים מכפרים על "השוגג", ואיך אמר לא לן ובידו "עון" [שהוא מזיד כאומרם ביומא ל"ו ב'] והיכי דן שוגג למזיד. ועל פי האמור ניחא דכיון שהיו התמידים מכפרים תכף על השוגג, תו לא משכחת לה לחטוא במזיד וזהו שאמרו ובידו "עון".

ובסוטה (ה' א') אמר רבי יהושע בן לוי מי שדעתו שפלה כאילו הקריב כל הקרבנות, והשתא מי שדעתו שפלה הגם דחטא בשוגג תכף מתכפר לו בשפלותו ואינו בא לידי מזיד, וזהו שאמרו אלו בני אדם שערומים בדעת ומשימים עצמם כבהמה, שהם דכאי רוח תושיע ה' שאינם באים לידי עבירה דהשגגות תיכף מתכפרים ואינם באים לידי "עון", וזהו תושיע לאל מושעות תשועת נפשם שהיא תשועה אמיתית עכ"ד. [ובקצרה כתב כן החיד"א ז"ל גם בספרו נחל אשכול איכה (ה' ט"ז) ע"ש].

ואחר בקשת הרשות, בענייני הרבה יש לי לדקדק בדברי קדשו ז"ל, חדא ההנחה השניה שהניח הגאון חיד"א ז"ל דזה שאמרו מעולם לא לן אדם בירושלים ובידו "עון", דהכוונה מזיד, תמה אני על עצמי דזו מנין, אכן בלשון "המקראות" עון היינו "מזיד" וכדרשתם ביומא (ל"ו ב'), ועיין שם (פ"ו ב') ומנחות (ק"ט א') ועוד, אבל בלשון "חז"ל" מי אמר שכל שאמרו ונקטו "עון" היתה כוונתם בדוקא ל"מזיד", כי יש לומר דכוונתם לעבירה איזה שתהיה ואפילו שוגג, דוגמא לדבר הא דשנינו במסכת אבות (פ"ב מ"ב) יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ שיגיעת שניהם משכחת "עון", אטו הכוונה שרק מזידים היא משכחת ולא שוגג, ובפירוש רבינו עובדיה ז"ל אבות שם פירש: "שיגיעת שניהם משכחת עון, שהתורה מתשת כחו של אדם והמלאכה מפרכת ומשברת את הגוף ומתוך כך יצר הרע בטל ממנו", ומינה דאף שוגג משכחת ממנו, ואף על פי כן נקט התנא "עון", כי גדר זה ש"עון" הוא מזיד בלשון תורה מצינו ולא בלשון חז"ל, וכן הא דתנן שם "כל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת "עון", אטו רק עון דבמזיד גוררת ולא שגגות, כך נלע"ד. [ודוחק לומר דהכוונה דהא דנקט עון היינו לומר דאפילו עון ואין צריך לומר חטא].

ואחר זמן מצאתי לי תנא אריה דאורייתא שנראה שלמד כדברינו, הוא רבינו מהר"ל ז"ל בביאורו דרך חיים אבות (פ"ד מ"א) שכתב בביאור מאמרם אין יסורים בלא עון ש"אין צריך עון

גדול, רק עון בעלמא כדמוכח בפרק קמא דברכות דבשביל דבר מה יסורים באים", והגאון יעב"ץ ז"ל בספר לחם שמים אבות (שם) העיר על זה שהרי "עון" היינו מזיד ע"ש, ולהאמור לא קשיא כי אכן "עון" בלשון המקראות היינו מזיד, אבל בלשון חז"ל יכול להתפרש גם על שוגג וכמשנ"ת ודוק היטב.

ותו הנחה ראשונה שהניח הגאון חיד"א ז"ל כדבר ברור ומוסכם שקרבן התמיד היה מכפר רק על החטאות דהיינו השגגות אבל לא היה מכפר על העונות דהיינו המזידים, נעלמה ממני ואיני יודע הא מנין, ובעניי נראה לי ברור דקרבן התמיד היה מכפר על הכל, וכדבעינן למימר לקמן בהרחבה בס"ד.

בסידור (סדר קרבנות): "יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתרחם עלינו ותמחול לנו את כל חטאתינו, ותכפר לנו את כל עונותינו, ותמחול ותסלח לכל פשעינו, ושתבנה בית המקדש במהרה בימינו, ונקריב לפניך קרבן התמיד שיכפר בעדנו" וכו'.

ובוראי מסדרי ומתקני תפילה זו, (שאיני יודע מי הם), קבעו הדברים על פי מאמר רז"ל הנמצא במקומות הרבה, כמו למשל במדרש פסיקתא רבתי (פט"ו ס"ח): "אמר רבי יודן ברבי סימון מימיו לא היה לן אדם בירושלים ובידו עון, הא כיצד תמיד של שחר היה מכפר על עבירות של לילה, תמיד של בין הערבים היה מכפר על עבירות שנעשו ביום, מכל מקום לא לן אדם בירושלים ובידו עון, מה טעם צדק ילין בה (ישעיה א' כ"א) צדיק ילין בה", ועיין במדרש פסיקתא דרב כהנא (פ"ה סכ"ה, ושם פ"ו ס"ט, ושם פט"ו ס"י), ובמדרש תנחומא הקדום (פרשת פינחס ס"ב) ובכל המצויין בהערות לכל המדרשים שם.

והובא מדרש הפסיקתא גם בפירוש רש"י ז"ל לספר ישעיה (א' כ"א), ועוד מצאתי במדרש שיר השירים רבה (פ"ד ס"ד דכ"ה סע"א): "שיניך כעדר הקצובות מילין קציבין, את הכבש האחד תעשה בבוקר, שעלו מן הרחצה שמכפרין והולכין על ישראל" ודוק היטב.

ובן בספר זהר חדש (פרשת וישב דכ"ט ע"ד): "תמיד הוה מכפר על חוביהו", ועיין בספר הזהר הקדוש ח"א (פרשת וישב דקצ"א סע"א) ושם בהגהות ניצוצי זהר. [וצ"ע ולימוד בזהר שם דרנ"ט ע"א וע"ב] ע"ש. ועיין בספר כתר שם טוב ח"ו (דף שס"ג) ולא זכר כלל לכל האמור, ודבריו שם צ"ע].

ומדקדוק לשון מסדרי התפילה הזו דלעיל, נראה לי שהבינו שקרבן תמיד אכן מכפר על כל העבירות, ולכן הקדימו בקשת הכפרה על החטאים העוונות והפשעים, ואחר כך אמרו שהתמיד יכפר, כלומר על כל הנ"ל, וכן הוא סתימות לשון המדרשים וספר הזהר דלעיל דקרבן התמיד כיפר על כל העונות, ולכן צדיק ילין בה ודוק.

ואכן כן ראיתי שכבר כתבו זאת להדיא רבותינו הראשונים כמלאכים נ"ע, וכמפורש בתוספות הרא"ש ז"ל שבועות (י"ב סע"ב) שכתב: "וקרבן תמיד מכפר על כל עבירות, וכדאמרין לא לן אדם בירושלם ועבירה בידו, תמיד השחר מכפר על עבירות הלילה, ותמיד של ערב מכפר על עבירות היום" עכ"ל.

ובן בחידושי הרשב"א ז"ל על אגדות התלמוד ברכות (ל"ב ב'), הביאו הכותב ז"ל בספר עין יעקב (שם ס"ס צ"ב דס"ה ע"ב) כתוב: "וקבע להם עוד עולות בבוקר ובערב והם התמידים שמכפרים על הכל, ואף על הרהורי הלב". נודע כי בשלש הוצאות החדשות של חידושי אגדות דהרשב"א, הגירסה מכפר על הכלל ולא על הכל, וברור אצלי שהוא ט"ס, וצריך לומר מכפר על הכל, וכמובא בדברי "הכותב" שעל עין יעקב, והוא מוכרח ממה שסיים הרשב"א ואף על הרהורי הלב, ושלשת המהדירים לאגדות הרשב"א לא עמדו בזה].

הרי מבואר באר היטב שקרבן התמיד מכפר היה על כל העונות, וכבר זה שנים שאלני בני יניק וחכים כמר שלום גי' דאם כן שהתמידים כיפרו על כל העונות יום ביומו, אם כן מדוע היו צריכים לשעיר המשתלח דיום הכיפורים, והרי כבר התמידים כיפרו יום ביומו על הכל ועל כולם, ויפה שאל הי"ו, יישר חילו לאורייתא אמן.

ואינו מסתבר לחלק ולומר שהתמידים כיפרו רק על אנשי "ירושלים", וכלשון הפסוק והמדרש מעולם לא לן אדם "בירושלים" וכו', והשעיר המשתלח הוזקק עבור כל אנשי ארץ ישראל, דלייתא, דודאי מה שאמרו שהתמיד כיפר על אנשי ירושלים, ירושלים לאו דוקא, אחר שהוא קרבן ציבור ומשקלי ותרומת כל בני ישראל נקנה, ומה לי איש ירושלים מה לי איש ארץ ישראל ודוק.

ובס"ד מצאתי שאכן כתב כן הגאון רבי יהונתן אייבשיץ זצ"ל בספר יערות דבש ח"א (דרוש ט'): "ואמרינן דבירושלים מעולם לא לן אדם בחטא, דתמידין מכפרים יום ולילה ע"ש, ופרשו המפרשים דירושלים לאו דוקא, רק הפסוק מכנה כל ארץ ישראל בשם ירושלים, דקרא כתיב צדק ילין בה, וכי כל דברי ירמיה וישעיה על ירושלים לבד נאמרו, הלא על כל ארץ ישראל, רק הכל טפל לירושלים, וזה פשוט" עכ"ל, ועיין בזה לגאון שר התורה אדמו"ר רבי צדוק הכהן זצ"ל מלובלין בספר פרי צדיק על התורה (פרשת צו מאמר ג') ע"ש.

עוד כתב הגאון רבי יהונתן ז"ל שם בספר יערות דבש ח"א (דרוש ז'): "הנה בזמן הבית אמרו בירושלים צדק ילין בה, שלן אדם בלי חטא, כי מקום קדושת ציון וירושלים, וריח הקטורת, וקרבנות, היו מבערים רוח הטומאה, ולא היה ביצר הרע כח לשלוט באנשים כלל, ולכך היו בהם קדושים שרוים בלי חטא, והיה זה לאות כי אינו בסיבת החומר, כי בזה שוה ירושלים כמו שאר מקומות" וכו', עכ"ל.

ולהדיא מבואר בדבריו ז"ל דבירושלים צדק ילין בה, שלן אדם בלי חטא, היינו דקדושת ציון ומעלת קרבן התמיד ושאר הקרבנות והקטורת פעלו ש"לא היה ביצר הרע כח לשלוט באנשים כלל, ולכך היו בהם קדושים שרוים בלי חטא", ומפורש שלא היה בהם שום חטא ועון לא שוגג ואין צריך לומר מזיד ודוק היטב.

וחידושי ראיתי בהגהות הגאון יעב"ץ ז"ל כתובות (ק"א א') שהתמיד היה מכפר רק על הקלות ע"ש, וכיוצא בזה ראיתי שכתב בספר תניא (ספכ"ה דל"ב סע"א): "התמיד היה מכפר על מצוות עשה" ע"ש, ומשמע שרק על עשה היה מכפר, ומצאתי לו שם באגרת התשובה (פ"א ד"ק ע"ב) שכתב כן להדיא: "תמיד של שחר היה מכפר על עבירות הלילה, ותמיד של בן הערבים על של יום, אלא שיום הכיפורים מכפר על עבירות חמורות, והתמיד שהוא קרבן עולה מכפר על מצוות עשה בלבד" ע"ש. [ועיין יומא ל"ג ב' ובריטב"א שם].

ולפי דרך זו אתי שפיר שאלת בני הי"ו שהשעיר המשתלח היה מכפר על כל העוונות וכמו שכתב הרמב"ם ז"ל בהלכות תשובה (פ"א ה"ב) עיין שם.

איברא דאכתי לא איתנח לן בהא, שהרי פשט לשון המדרש שם, וספר הזהר שם, שקרבן התמיד מכפר היה על כל העונות, ד"צדק" ילין בה "צדיק" ילין בה, וכדנקט בספר יערוות דבש, וכן מפורש הוא בדברי רבותינו הראשונים כמלאכים ע"ה שהתמידים היו מכפרים על כל העוונות וכן"ל, ולדידהו אכתי מאי איכא למימר, ועיין.

ומצאתי לרבינו הגדול הרמב"ן ז"ל בדרשת "תורת ה' תמימה" (דף קס"ה) שכה כתב: "ועל דעת הראב"ע ז"ל קרבן התמיד לכפרת הרבים, להיות כופר על החטאים שאינם נודעים". וכיוצא בזה כתב הרמב"ן ז"ל גם בביאורו לתורה ויקרא (א' ט') עיין שם.

ופשט לשונו מורה דאין התמיד מכפר רק על עונות שאינם נודעים, אבל אינו מכפר על העונות הידועים, ובזה היתה מתיישבת הערת בני כמר שלום הי"ו דשעיר דיום הכיפורים מכפר גם על הנודעים.

מיהו מדרשת חז"ל על הפסוק צדק ילין בה שמעולם לא לן אדם עם עון בירושלים, כנ"ל, משמע שהתמיד מכפר היה על כל העוונות, וכפי שכתבו הרשב"א והרא"ש להדיא שהתמיד כיפר על כל העוונות וכדכתיבנא לעיל וצ"ב.

והאידנא שנת תשנ"ב זכינו לאור גדול, כי נדפס פירוש לתורה מחד מבעלי התוספות הוא רבינו אפרים ב"ר שמשון ז"ל, וראיתי לו חידוש נפלא בפירושו לחומש במדבר (כ"ה ג') דף קל"ה) שכה כתב: "כבשים בני שנה, בני שנה למה, כי כל הקרבנות אינם באים אלא על לא תעשה שבתורה, ושס"ה לאוין בתורה, יבואו תמידים שהם בני שס"ה ימים, ויכפרו על שס"ה לאוין, מעולם לא לן אדם בירושלים ובירו"ם עון" עכ"ל.

ומריהוט לשונו מתבאר דכפרת התמידים היתה על לאוין, על השס"ה לאוין, ולכאורה זו שיטה חדשה, דשאר רבותינו הקדמונים ז"ל אמרו שהתמידים היו מכפרים על כל העוונות, ויש מן האחרונים שכתבו שהיו התמידים מכפרים רק על עשה, אבל שיכפרו התמידים על לאוין בלבד, זו עדיין לא שמענו.

ונראה לי לומר שכוונת רבינו אפרים ז"ל שהתמידים היו מכפרים אפילו על לאוין, כלומר דעל עשין דקילי מלאוין כיבמות (ד' א') ויומא (פ"ה סע"ב) ואכמ"ל, בודאי התמידים מכפרים, אלא אפילו על הלאוין מכפרים, ולפי זה שיטת רבינו אפרים ז"ל כשיטת רבותינו הראשונים ז"ל שהתמידים מכפרים על הכל, הן עשין ואפילו לאוין, וכמשנ"ת.

וחושבני שביאור זה מוכרח, שהרי רבינו אפרים ז"ל סיים וחתם דבריו במאמרם מעולם לא לן אדם בירושלים ובירו"ם, ואם נפרש כפשט לשונו שהתמידים רק על "לאוין" מכפרים ותו לא, אם כן איך אפשר לומר שמעולם לא לן אדם עם עון בידו, והלא עדיין כל ביטולי מצות עשה בידו, והלזה יקרא שלא לן עם עון, והשוה ללשון תוספות הרא"ש ז"ל שהבאתי לעיל, ושמע מינה כנ"ל שכוונת רבינו אפרים שהתמידים אפילו על לאוין מכפרים, דוק ועיין.

בענין הזה דקרבן התמיד מכפר עיין לגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו שו"ת לב חיים ח"א (סימן ג"ל דמ"ד ע"א וע"ב), ובספרו נפש חיים (מערכת ל' אות א'), ובספרו ארצות החיים (שער ד' אות ה' ואות), ועיין לגאון אדמו"ר רבי צדוק הכהן זצ"ל מלובלין בספר פרי צדיק על התורה (פרשת צו מאמר ג'), ובספר בגד אהרן (מערכת ת' אות י"ח), ובשו"ת ארץ צבי פרומער ח"ב בליקוטים בסוף הספר (דשצ"ז ע"ב) ובכל המצויין בהגהות שם (אות ז'), ונתבאר בס"ד היטב במקומו בקונטרס "קרבן התמיד" דילן, וכאן הבאתי גריגר קטן, השי"ת יהיה בעזרי ויחונני ברוב חסדו להוציא לאור כל חידו"ת בקרוב לתועלת שוחרי תורה ותושיה להגדיל תורה ולהאדירה כיר"א.

* * *

מצאתי בספר תולעת יעקב (סתרי תפילות שבת אות ט' דע"ז ע"ב) שאחר שהביא דברות רז"ל "מימינו לא היה לן אדם בירושלים ובידו עון, הא כיצד תמיד של שחר היה מכפר על עבירות של לילה, תמיד של בין הערבים היה מכפר על עבירות שנעשו ביום, כתב: "תפילת שחר במקום תמיד של שחר מכפר על עבירות הלילה, ותפילת מנחה במקום תמיד של בין הערבים מכפר על עבירות היום כדברי המדרש הנ"ל", והמתפלל שחרית ומנחה צריך לתת ליבו לדבר זה ובגדר ונשלמה פרים שפתינו, ויועילו התפילות לכפרת העונות ודוק.

ודע כי דבר חידוש מצאתי לגאון רבינו יוסף יעב"ץ ז"ל ממגורשי קסטיליה בביאורו המופלא על מסכת אבות (פ"ד מ"ד) שכה כתב: "הרשב"ם ז"ל פירש פתח הכתוב במזבח וסיים בשולחן לומר בזמן שבית המקדש קיים אדם מתכפר על ידי הקרבנות ושיר הלויים עכשיו במקום הקרבן מאכיל העניים, ובמקום השיר מדבר בדברי תורה, ויש נוהגים לשורר פזמונים או מזמורים אחר הסעודה ומנהג יפה הוא להפטר מן העונש, אבל העיקר הדבור ממש לומר איזה דין או חדוש פסוק או הגדה. כי שלש חלוקות הם. צדיקים גמורים הם דאמרן. בינוניים המזמור. רשעים ולא כלום. וכמו שמי שאינו מדבר דברי תורה ממשיך עליו כח הטומאה, כך המדבר דברי תורה ממשיך עליו כח הטהרה דכתיב וידבר אלי זה השלחן".

והנה מה שכתב שבזמן המקדש היו עוונות האדם מתכפרים על ידי הקרבנות זה מפורסם וידוע וככתוב בחומש, אבל נעלם ממני מה שהביא עוד דגם שיר הלויים היה מכפר עוונות האדם, הא מנא לן ומהיכא נפקא וצ"ב.

עוד אכתוב דזה רבות בשנים פלא הוא בעיני, מדוע קודם אמירת פרשת התמיד בתפילת מנחה לא מודפס בסידורים דילן לומר תפילה זו הנ"ל, "יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתרם עלינו ותמחול לנו את כל חטאתינו, וכו', ושתבנה בית המקדש במהרה בימינו, ונקריב לפניך קרבן התמיד שיכפר בעדנו" וכו', וכמו שאומרים קודם אמירת התמיד בשחרית, ומאי שנא, רצ"ל ע.

ובעת בדקתי וראיתי שבסדורי בני אשכנז הי"ו אכן גם קודם אמירת פרשת התמיד דמנחה אומרים תפילה זו, ואם כן תסתער שאלתינו במשנה תוקף, והיודע בה דבר יאיר עיני ושכמ"ה.

[ועכשיו מצאתי בזה לגאון רבי יצחק פאלאג'י ז"ל בספר יפה ללב ח"ב (דקי"ט ע"ב לסימן רל"ד) ועוד לו שם (דקכ"ח ע"ב לסימן רל"ד) שעמד והרגיש בזה ועיין שם, ועוד יתבאר בעזה"י].

ודע שמנהיגנו לומר תפילה זו לפני פרשת התמיד, הן בימות החול, וגם בימי שבת וימים טובים, וימים נוראים, ומזכירים שתמחול לנו את כל עונותינו וכו', בלא לחסר ולשנות דבר, וכמו שכתבו מהר"י צמח ז"ל בספר נגיד ומצוה, והגאון חיד"א במחזיק ברכה (סימן רס"ז), וכהכרעת מו"ז הגאון ז"ל בספר כף החיים (סימן נ"א אות י"ד, וסימן קל"א אות ט"ו, וסימן רס"ז אות ה'), וכן ראיתי שנהג מו"ר מרן ראש הישיבה הגאון רבי יהודה צדקה זצ"ל, ומי כמוהו דייקן, ועיקר, וכן המנהג פשוט, וכן העיד על המנהג בספר נתיבי עם (סימן מ"ח) זולת אותם דייקנים, ודלא להשנאה כחדשים מקרוב באו, ותו לא מידי.

ח. עוד בענין כפרת התמיד

במדבר (כ"ח ג'): "ואמרת להם זה האשה אשר תקריבו לה' כבשים בני שנה תמימים שנים ליום עולה תמיד".

בסידור (סדר קרבנות): "יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתרחם עלינו ותמחול לנו את כל חטאתינו, ותכפר לנו את כל עונותינו, ותמחול ותסלח לכל פשעינו, ושתכנה בית המקדש במהרה בימינו, ונקריב לפניך קרבן התמיד שיכפר בעדנו" וכו'.

ובדברינו לעיל (בסימן הקודם) הבאתי מאמר רז"ל במדרש פסיקתא דרב כהנא (פסקא איכה דקכ"ב ע"א) וש"נ על הפסוק צדק ילין בה: "רבי יהודה ברבי סימון מימיו לא היה לן אדם בירושלים ובידו עון, הא כיצד תמיד של שחר היה מכפר על עבירות של לילה, תמיד של בין הערבים היה מכפר על עבירות שנעשו ביום, מכל מקום לא לן אדם בירושלים ובידו עון, מה טעם צדק ילין בה (ישעיה א' כ"א) צדיק ילין בה" ע"ש.

ויש להבין מדוע רז"ל נקטו "ירושלים" דוקא, אחר שהתמידין באו משקלי ישראל ששקלו מחצית השקל והם באים מכל ארץ ישראל, וכבר בדברינו לעיל (בסימן הקודם) הבאתי דברי הגאון רבי יהונתן אייבשיץ זצ"ל בספר יערו דבש ח"א (דרוש ט') שכה כתב: "ואמרינן דבירושלים מעולם לא לן אדם בחטא, דתמידין מכפרים יום ולילה ע"ש, ופרשו המפרשים דירושלים לאו דוקא, רק הפסוק מכנה כל ארץ ישראל בשם ירושלים, דקרא כתיב צדק ילין בה, וכי כל דברי ירמיה וישעיה על ירושלים לבד נאמרו, הלא על כל ארץ ישראל, רק הכל טפל לירושלים, וזה פשוט" עכ"ל.

ובתב לי מעלת האברך היקר חו"ב רבי יוסף חיים אוהב ציון הי"ו שהגאון רבי יוסף מולכו ז"ל בספרו שו"ת אהל יוסף הנדפס בעיר התורה שאלוניקי שנת תקט"ז (בליקוטים בסוף הספר אות ס"ד) עמד בזה עכ"ל.

ועיינתי בספר אהל יוסף שם וראיתי שהביא שם ששמע מקשים מפה קדוש רבי שמואל דאנון ז"ל משם חכמי ארץ ישראל ת"ו דמאי האי דנקט המדרש מעולם לא לן אדם עם עבירה

בירושלים, והלא אפילו כל העולם כולו נמי שהרי קרבנות התמידים היו קרבין מהשקלים ששקלו כל ישראל מחצית השקל, ואם כן אפילו כל ישראל נמי היו התמידים צריכים לכפר עליהם ומדוע נקט ירושלים וכתב שם שחכמי ארץ ישראל לא תירצו התמיה ונשארו בצ"ע.

והנאון המחבר ז"ל כתב לתרץ דאפשר דרבי יהודה ב"ר סימון סבר דהתמידים לא היה להם כח לכפר אלא רק על אנשי ירושלים בלבד, כיון שהיא מקודשת מכל ארץ ישראל כדתנן במסכת כלים (פ"א מ"ו), וכההיא דכתובות (ק"א א') דכל הדר בארץ ישראל שרוי בלא עון, ובא רבי יהודה ב"ר סימון לומר דלאו דוקא בכל ארץ ישראל אלא בירושלים בלבד לפנים מן החומה דמקודש מכל ארץ ישראל ובזכות התמידים נמי, ודא ודא גרם להם להיות נשואים עון.

ועם שאני כדאי כלל לענ"ד על תירוצו זה הרבה יש לעמוד כמו שיראה המעיין, ואקצר, ורק אומר שלא ידעתי מי הכניס כאן הטעם שקדושת ירושלים מכפרת, והלא כל שהנביא ישעיה אומר הוא צדק ילין בה מחמת קרבן התמיד, ואדרבה מעולם לא שמענו שרק הדר בירושלים מתכפרים עוונותיו וכמו שהרב אהל יוסף ז"ל עצמו הביא דברי התלמוד שאמרו כל הדר בארץ ישראל שרוי בלא עון ולא אמרו רק הדר ירושלים, ומה שרצה באהל יוסף שם להוליד מחלוקת בדבר אם רק בירושלים נמחלים העונות [סברת מדרש רבה], או בכל בארץ ישראל [סברת התלמוד] הוא דוחק רב, ולא שמיעא לי, וקצרתי.

עוד כתב באהל יוסף שם: "ובזה אתי שפיר מה ששמעתי מקשים עוד דהיכי קאמר דהתמידים היו מכפרים על עון, [ר"ל מזידין] והרי אין הקרבנות מכפרין אלא על השגגות, ולהאמור אתי שפיר שהתמידים עם הישיבה בירושלים הם מכפרים אף על העונות [ר"ל מזידין], דהקרבנות מכפרים על השגגות, וישיבת ירושלים על עונות" וכו'.

ובבר כתבתי לעיל (בסימן הקודם) שהקדמה זו איני מבין דאכן "עון" בלשון תורה הכונה "מזידין", אבל מי לימא לן דגם בלשון חז"ל כן הוא ולדידי אינו מוכרח שהוא דוקא מזידין כדאמרינן בקראי, וכנ"ל.

ועוד לא ידעתי מנין לו שקרבן התמיד אינו מכפר על הזדונות, דאם כדבריו מהו דדרשו "מה טעם צדק ילין בה צדיק ילין בה", אטו אם נמחלו לו רק השגגות אבל כל הזדונות עדיין קיימים הלזה יקרא "צדיק" ילין בה אתמאה, וכבר לעיל בדברינו הבאנו דברות רבותינו הראשונים ז"ל שהתמידים כפרו על כל העונות וצ"ע.

ותו לא ידעתי מנין דבר זה שהקרבנות מכפרים דוקא על שגגות, ומצינו הרבה קרבנות דמכפרים אף על מזידין, ועיין רש"י שבועות (י"ג א') ותוספות (שם) ובדברי המאירי ריש שבועות ואכמ"ל.

וסיים באהל יוסף שם: "ואין להקשות כיון שהיה להם קרבנות תמידים שמכפרים על כל העונות איך גלו, כי כבר תירצו בילקוט תהלים (פרק פ"ה) דלא גלו ישראל עד שלא קיימו המצות הנהוגות בה דכתיב שחקו על משבתיה". [והיא שאלת בני היקר רבי שלום הי"ו וכנ"ל שם].

וגם כאן איני מבין הדברים היטב, חדא דלפי דרכו היה לו לתרץ בפשיטות שהתמידים כיפרו רק עונות יושבי ירושלים, אבל לא כיפרו על עונות שאר יושבי ארץ ישראל, ולכן גלו דזיל בתר רובא וכדכתב הרמב"ם ז"ל בהלכות תשובה (ריש פ"ג) עיין שם.

ותו אני מבין איך בתירוצו שלו תורצה שאלה זו, דאחר דסליחה ומחילה על לאוין קשה יותר מאשר על עשין כמפורש להדיא בסוגיה ביומא (פ"ה ב') השתא על לא תעשה על עשה מבעיא ע"ש, אם כן תמידים דכיפרו על עבירת הלאוין שעברו ישראל בקום ועשה פשיטא שיכפרו על ביטול מצות עשה שהם בשב ואל תעשה וקילי, ובודאי היה לתמידים לכפר על שלא קיימו המצות הנוהגות בה וצ"ע.

ועיינתי בילקוט שמעוני שם ולא ראיתי מה שהביא באהל יוסף משם חז"ל, ושם רק כתוב משם מדרש והוא נמצא במדרש תהלים (פפ"ה ס"ב): "נשאת עון עמך, מי נושא עון הארץ אשר הם יושבים עליה, שנאמר העם היושב בה נושא עון הרי החיים, המתים מניין שנאמר וכפר אדמתו עמו מי מכפר על עמו אדמתו. אשריהם יושבי ארץ ישראל שאין להם חטא ועון לא בחיים ולא במתים, וכן הוא אומר נשאת עון עמך, וכתוב מי אל כמוך נושא עון ועובר על פשע" עכ"ל. וצ"ע. [ומכאן משמע דישיבת ארץ ישראל מכפרת ולא רק על היושבים בירושלים עיין לעיל ודוק היטב].

ובהיותי בזה ראיתי לגאון רבי יצחק פאלאג'י ז"ל בספרו יפה ללב ח"ו (סימן מ"ח ד"ח סע"א) שכה כתב: "קודם פרשת התמיד אומרים יהי רצון וכו' שנקריב קרבן התמיד שיכפר בעדינו וכו'. ולכאורה אין לו מובן לפי דברי מדרש [ויקרא רבה פ"ט ס"ז וש"נ] כל הקרבנות בטלים לעתיד לבוא ואילו קרבן תודה אינו בטל לעולם, לפי שאינו לכפרה, [א"ה יח"ס עיין רמב"ן ויקרא כ"ג י"ז], ואם קרבן תמיד הוא לכפרה מה שייך לעתיד לבוא, שהרי לעתיד לבוא אין יצר הרע דבעינן כפרה, והרי כל הקרבנות יהיו בטלים זולת קרבן תודה", ועיין שם שהביא שכזאת עמד בספר של"ה הקדוש על קרבנות החטאות והאשמות הנזכרים בספר יחזקאל בנבואתו על בית שלישי, וקשה שהרי אז כל הקרבנות בטלים חוץ מקרבן תודה, עיין שם כל דבריו בזה.

ובעניותי אני מבין היטב מאי קא קשיא להו לרבנן נ"ע, ואקדים דברי הרמב"ם ז"ל הלכות מלכים (פ"א ה"א): "מלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות דוד ליושנה לממשלה הראשונה, ובונה המקדש ומקבץ נדחי ישראל, וחוזרין כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם, מקריבין קרבנות, ועושין שמטין ויובלות ככל מצותה האמורה בתורה" ע"ש.

ומבואר שמלך המשיח הוא בונה המקדש וחוזרין כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם ומקריבים הקרבנות, ואם כן על זמן זה נתנבא יחזקאל, וכן על זמן זה סידרו בסידורים "ושחבנה בית המקדש במהרה בימינו ונקריב לפניך קרבן התמיד שיכפר בעדינו", דהיינו זמן ימות המשיח כשיבנה המקדש וינהגו כל הקרבנות וכנ"ל, ומה שאמרו במדרש שם כל הקרבנות בטלים לעתיד לבוא חוץ מקרבן תודה שאינו בא על חטא, היינו לעתיד לבוא שהוא זמן התחיה ולאחריו, כאשר יעבירו את יצר הרע ורוח הטומאה מן הארץ, וכדכתב רבינו בחי ז"ל בביאורו לתורה שמות (כ"ג י"ט) דביטול יצר הרע יהיה בזמן התחיה ע"ש, ודוק היטב וקצרתי. [ועיין היטב בדברי רבינו בחי ז"ל במדבר (י"א כ"ט) וצ"ע].

ומצאתי תשובה נפלאה בענין זה מגאון עוזינו רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו שו"ת לב חיים ח"א (סימן ל"ב) ושם חשף זרוע קדשו והראה נפלאות עוזו תורתו דכל רז לא אניס ליה וכל קריה לא נשגבה ממנו בפתגמא דנא, ברוך שחלק מחכמתו ליראיו, ובמסקנתו שם (דמ"א ע"ב)

כה העלה: "כלל העולה מכל מה שנתבאר כי כל התורה וכל המצוות לא יתבטלו בשום מקום ובשום זמן, וגם הקרבנות לא יתבטלו לא קרבנות ציבור ולא קרבנות יחיד", עיין שם ותתענג נפשך בנפלאות תורתו זיע"א.

ונעלם ממני מדוע הרב יפה ללב ז"ל לא זכר דברי אביו הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל הללו, וכן דבריו בזה בספרו ראה חיים (פרשת עקב), ובספרו גנוזי חיים (מערכת מ' אות קכ"ו), ובספרו נפש כל חי (מערכת מ' אות נ"א), ובספרו כל החיים (ד"ח ע"ג אות כ"ה), ובספרו תנופה חיים (תהלים אות ע"א), ועיין בספר שדי חמד חלק הכללים (מערכת ג' כלל ע"ו) ושם בחלק פאת השדי (כלל ז'), ועוד לו בחלק הכללים (מערכת מ' כלל ר"ח) ובחלק דברי חכמים (סימן נ"ג), ובכל המצויין בחיבורי כנסת יעקב (דף ק"ח אות כ"ח) ועוד יתבאר בעזה"ת.

ודע כי ספר יפה ללב חלק ששי נדפס פעמים בשם זה, אבל הם ספרים שונים זה מזה, האחד נדפס בשנת תרמ"ט בעניני או"ח ויו"ד, והשני בשנת תר"נ בעניני או"ח מהלכות פסח ועניני אה"ע, ויש השמטות יפה ללב חלק ששי הנדפס בסוף לב חיים ח"ג והם השמטות לספר יפה ללב מהדורת תרמ"ט, ודבר זה נעלם מעיני רבים, וגם רבתה המבוכה כי פעמים הרבה מצויין יפה ללב חלק ששי ואין אדם מוצאו מחמת הבלבול הנ"ל, ולא ידעתי מה ראה לעשות כן הרב המחבר ז"ל, והוא תימה אצלי, וקצתי.

מ. בענין קריאת שמע תמורת קרבן התמיד

במדרב (כ"ח ד'): "את הכבש אחד תעשה בבוקר, ואת הכבש השני תעשה בין הערבים, ועשירית האיפה סולת" וגו'.

מדרש דברים רבה מכתב יד (פרשת ואתחנן) שם: "אמר ר"ל צריך אדם להיות זהיר בקריאת שמע שהיא שקולה כנגד כל הקרבנות, מה הקרבנות נוהגין בין בשחר ובין הערבים, אף קריאת שמע נוהג בשחר ובערב, שנאמר ובשכבך ובקומך".

וראיתי במדרש דברים זוטא (פרשת עקב): "דבר אחר שמע ישראל למה קורין שמע בבקר ובערב, משל לחכם שהיה לו בן, והיה מעלה לו שתי סעודות בכל יום אחת בבקר ואחת בערב. אחר ימים ראה החכם את בנו שהעני ולא היה יכול לעשות כשם שהיה למוד, קרא לו אביו ואמר לו בני יודע אני שאין בך כח לאותן שתי סעודות שהיית מביא לי, איני מבקש ממך אלא שתהא שומע אותי דורש בבית הכנסת שתי פעמים ביום והוא ערב לי כאותן שתי סעודות שהיית מעלה לי. כך אמר הקב"ה לישראל לשעבר הייתם מקריבין לי שתי פעמים ביום את הכבש אחד תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה בן הערבים וגו', וגלוי וידוע לפני שביית המקדש עתיד ליחרב, ומכאן ואילך אי אתם יכולין להקריב קרבנות, אלא מבקש אני תמורתן של קרבנות שמע ישראל בבקר, שמע ישראל בערב, ועולה לפני יותר מכל הקרבנות", והוא בילקוט שמעוני (שם רמז תת"ה) ומשם בליקוטים ממדרש דברים זוטא (דף ה' ע"ש). ועיין גם במדרש דברים רבה (מכתב יד שם דף ס"ג) עיין שם.

ובם"ד בזה יובנו להפליא דברי רבותינו במדרש קהלת רבה (ספ"ד): "חונא בר גניבא אמר חביבה קריאת שמע בעונתה מאלף עולות שהכסיל זוכה" ודוק היטב.

והנה מפורסם וידוע שעל ידי הקרבנות הקב"ה זן ומפרנס אותנו עיין כתובות (י' ב') ברש"י ומהרש"א שם, ובכל אשר ציין בזה הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו נפש חיים (מערכת ק' אות ל"ב) עיין שם. [ועיין בחיבורי מנוחת שלום ח"י (סימן ע"ב)].

ואותה בחינה ממש מצינו גם בקריאת שמע, שעל ידי קריאת שמע הקב"ה זן את ישראל, וכמו שכתב חד מן קמאי רבינו מנחם רקאנטי ז"ל והובא בספר נפש חיים (מערכת ק' אות מ"ו), ועיין לגאון חיד"א ז"ל בספרו דבש לפי (מערכת מ' אות מ') ודוק.

ובהיותי בזה ראיתי לגאון רבי יצחק פאלאג'י ז"ל בספרו יפה ללב ח"א (סימן ס"א אות ב') שעם המדרש דלעיל פירש דברות רבותינו במדרש שיר השירים רבה (פ"ה ס"ב): "אני ישנה ולבי ער, אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבונו של עולם אני ישנה מן "הקרבנות", ולבי ער ל"קריאת שמע" ותפילה" ודפח"ח.

עוד ראיתי שם ביפה ללב (בהשטטות דפ"ה ע"ב) שהביא דברות הספר המופלא שומר אמונים על התורה מ"רבן ואבהן של כל בעלי גימטריאות ונוטריקון" (ככתוב בשער הספר), הגאון רבי משה ב"ר ישראל מלאנצבורג ז"ל (פרשת ואתחנן דל"ד ע"ד) שכה כתב: "שמע ישראל עם כולל האותיות, בגימטריא תורה צוה לנו משה, מכאן רמז לקורא קריאת שמע בעונתה כאילו למד כל התורה. ופסוק שמע ישראל עם כולל מלות ואותיות, גימטריא תרי"ג, רמז שכל הקורא קריאת שמע כאילו קיים כל המצוות" עכ"ל. [הספר המופלא "שומר אמונים" נדפס פעם אחת בשנת תפ"ד בעיר אופנבך, בהסכמת גדולי הדור דאז, ומי יתן והיה שיקרבו להדפיסו מחדש ולגאלו מתוהם הנשיה ויראו עין בעין נפלאות עוזו תורתנו הקדושה ושכמ"ה].

ובם"ד אני עני אבוא ואשלים הדברים, הנה מה שכתב הרב שומר אמונים ז"ל שהקורא קריאת שמע כאילו למד כל התורה מבואר בספר מנורת המאור (אבוהב סימן צ"ו): "גרסינן בספרי וכו' קריאת שמע שחרית וערבית, וכל הקורא אותה כאילו קרא כל התורה".

ומה שכתב הרב שומר אמונים ז"ל שכל הקורא קריאת שמע כאילו קיים כל המצוות שבתורה הנה כן מבואר לרז"ל עיין במסכת אבות דרבי נתן (מכתב יד פל"ח דנ"א ע"א) שקריאת שמע שקולה כנגד כל המצוות שבתורה, והובא בספר מנורת המאור (אלנקה פרק התפילה דף ק'), וכן מתבאר במדרש דברים רבה (פ"ד ס"ו): "את כל המצוה הזאת זו קריאת שמע", ששקולה כנגד כל המצוות, וכדכתב שם במתנות כהונה ודוק היטב.

ובזה אני מסביר לעצמי גודל הפלגת רבותינו ז"ל בענין הקורא קריאת שמע, ולדוגמא אומרם בהקדמת ספר תיקוני זוהר (ד"ה ע"ב): "כל הקורא קריאת שמע כאלו אוהז חרב פיפיות בידו והא אוקמוהו על מטתו להגן מן המזיקין, אבל בקריאת שמע דצלזתא אדון המזיקין קשור לית רשו למברח, וזכאה איהו מאן דשחיט ליה בההוא זמנא לקיים בא להורגן השכם להורגו בצלזתא", וכן הקורא קריאת שמע ומדקדק באותיותיה מצננין לו גיהנם (ברכות ט"ו א'), ובירושלמי

שבת (פ"א ה"ג) ושקלים (פ"ג ה"ג) שכל הקורא קריאת שמע בבוקר ובערב יהא מבושר ומובטח לו שהוא בן העולם הבא, ועוד ועוד ודוק היטב.

ושמעתי מתלמיד חכם עצום ורב שליט"א שאמר אחר שלימדוני רבותינו ז"ל שצדק ילין בה שמעולם לא לן אדם בירושלים ועון בידו, שתמיד דשחר מכפר על עוונות הלילה, ותמיד דבין הערבים מכפר על עוונות היום, כאומרם בפסיקתא דרב כהנא (פסקא דאיכה דקכ"ב ע"א), ועיין בחיבורי מנוחת שלום חי"א (סימן צ"ה וצ"ו) וש"נ, ואחר שלימדוני רבותינו שבזמן הזה שעדיין לא נבנה המקדש בעו"ה, אזי קריאת שמע היא תמורת התמידים ועולה היא יותר מכל הקרבנות וכן"ל מהמדרש, אם כן יש לומר דקריאת שמע עצמה דשחר ודלילה תהיה מכפרת כקרבנות התמיד ובה יתקיים צדק ילין בה, עד כאן שמעתי ממנו שליט"א ודוק היטב.